

Міністерство освіти і науки України
Коломийський навчально-науковий інститут
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

•
Методичні рекомендації для Освітньої програми
Середня освіта (українська мова і література)
Спеціалізація А4.01 Українська мова і література
Спеціальність А4 Середня освіта
Галузь знань А Освіта
•

Коломия
2026

УДК 82.3(4УКР)

Усна народна творчість.

Методичні рекомендації для студентів спеціальності
«Українська мова та література» / Автори-упорядники
М. М. Васильчук, Г. М. Волощук, О. В. Русакова. Коломия:
Коломийський навчально-науковий інститут КНУВС, 2026. 78 с.

Автори-упорядники:

М. М. Васильчук,

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філології

Коломийського навчально-наукового інституту

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Г. М. Волощук,

кандидат філологічних наук, доцент

О. В. Русакова,

кандидат філологічних наук, доцент

Рекомендовано до друку

Вченою радою Коломийського навчально-наукового інституту Карпатського
національного університету імені Василя Стефаника. Протокол № 3 від 17
жовтня 2025 року

© Васильчук М., Волощук Г., Русакова О., 2026.

ВСТУП

Методичні рекомендації для студентів, які навчаються за освітньою програмою Середня освіта (українська мова і література). Спеціалізація А4.01 Українська мова і література. Спеціальність А4 Середня освіта. Галузь знань А Освіта.

Вивчення навчального курсу «Усна народна творчість» (перший семестр) зорієнтоване на роботу студентів-філологів з книгою Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: підручник. Вид. 3-є. Київ: Знання-Прес, 2005. 592 с.

Крім переліку тем і питань для практичних занять, видання містить додатки, які подають інформацію про проходження студентами Коломийського навчально-наукового інституту КНУВС фольклорної практики.

Оскільки один з розробників методичних рекомендацій, Микола Васильчук, сам бере участь у фольклористичній діяльності, подано фрагмент його спогадів «У Південній Мараморощині (З власного досвіду міжнародної фольклорно-експедиційної роботи в Карпатах)».

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичне заняття 1.

ФОЛЬКЛОР І ФОЛЬКЛОРИСТИКА

1. Фактори впливу на розвиток фольклору та його етнічні особливості.
2. Фольклор та фольклористика.
3. Усна народна творчість і професійна художня література.
4. Періодизація фольклору.
5. Напрями та школи фольклористики.

Література

- Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики. Київ: Либідь, 1998. 408 с.
- Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ: Наук. думка, 1966. 246 с.
- Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 1. Київ: Либідь, 1993. 392 с.
- Дей О. Сторінки з історії української фольклористики. Київ: Наук. думка, 1975. 270 с.
- Ефремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. 688 с.
- Колесса Ф. Українська усна словесність / вступ. ст. М. Мушинки. Едмонтон, 1983. С. 1–154.
- Колесса Ф. Фольклористичні праці. Київ: Наук. думка, 1970. 415 с.
- Мишанич С. Система жанрів в українському фольклорі // Українознавство: Посібник. Київ: Зодіак-ЕКО, 1994. С. 263–276.
- Сиваченко М. Є. Сторінки української літератури і фольклористики. Київ: Наук. думка, 1990. 301 с.
- Франко І. Вибрані статті про народну творчість. Київ, 1955. 289 с.
- Франко І. Дві школи в фольклористиці // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 29. Київ: Наук. думка, 1981. С. 416–424.
- Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль, 1994. 480 с.

Практичне заняття 2.

ОСНОВНІ СВИТОГЛЯДНІ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

1. Дохристиянські вірування давніх слов'ян:

- анімізм;
- фетишизм;
- первісні культу.

2. Християнство і його вплив на розвиток української народної словесності.

Література

Боплан Г.-Л. де. Опис України: у 2 т. Київ: Наук, думка; Гарвард; Кембрідж, 1990. 256 с

Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ, 1993. 414 с.

Головацький Я. Виклади давньослов'янських легенд або міфологія, укладена Я. Ф. Головацьким. Київ, 1991. 93 с.

Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. Т. 1. Київ: Либідь, 1993. 392 с.

Знойко О. Міфи Київської землі та події стародавні. Київ, 1989. 304 с.

Костомаров М. Слов'янська міфологія. Київ: Либідь, 1994. 283 с.

Лозко Г. Українське народознавство. Київ: Зодіак-ЕКО, 1995. 368 с.

Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія. Київ, 1994. 424 с.

Москаленко М. Фольклорний алфавіт давньоруського космосу // Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. Київ, 1988. С. 7–46.

Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства: навч. посіб. Київ: Глобус, 1996. 220 с.

Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Український письменник, 1993. 63 с.

Тимошук Б. Язичницькі святилища Галицької Русі // Історико-філологічний вісник українського інституту. Київ, 1997. С. 176–181.

Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А. Пономарьов, Л. Артюх, Т. Косміна та ін. 2-ге вид. Київ: Либідь, 1994. 256 с.

Українське народознавство / за заг. ред. С. Павлюка та ін. Львів: Фенікс, 1994. 605 с.

Чмихов М. та ін. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1992. 376 с.

Чмихов М., Черняков І. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді-бронзи на території України. Київ, 1988. 180 с.

Практичне заняття 3.

МАГІЯ І МІФОЛОГІЯ

1. Магія як найдавніший пласт народної творчості та її форми.

2. Давня праслов'янська міфологія.

Література

Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів; Нью-Йорк, 1998. 216 с.

Бондарук О. Слов'янська міфологія. Загадки прадавніх вірувань слов'янських народів // Міфи народів світу. Львів: Просвіта, 1997. С. 265–326.

Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Вступ, ст. В. Шевчука. Київ: Довіра, 1993. 414 с.

Войтович В. Сокіл-Род. Легенди та міфи стародавніх українців. Рівне: Оріана, 1997. 332 с.

Головацький Я. Виклади давньослов'янських легенд або міфологія, укладена Я. Ф. Головацьким. Київ, 1991. 93 с.

Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 1. Київ: Либідь, 1993. 392 с.

Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 18–20.

Зноино О. Міфи Київської землі та події стародавні. Київ, 1989. 304 с.

Золотослов: Поетичний космос Давньої Русі / упоряд., передм. та пер. М. Москаленка. Київ, 1988. 292 с.

Ковальчук О. Українське народознавство. Київ: Освіта, 1992. 176 с.

Колесса Ф. Українська усна словесність / вступ. ст. М. Мушиний. Едмонтон, 1983. С. 30–35.

Костомаров М. Слов'янська міфологія. Київ: Либідь, 1994. 283 с.

Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. Київ: АТ «Обереги», 1992. 85 с.

Новикова М. Прасвіт українських замовлянь // Українські замовляння / упор. М. Москаленко. Київ: Дніпро, 1993. С. 7–29.

Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Укр. письменник, 1993. 63 с.

Пономарьов А. Царина народної уяви та її класичні розробки // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ: Либідь, 1991. С. 5–25.

Свидницький А. Відьми-чарівниці й опирі, чи то ж примхи і примхливі оповідання люду українського // Свидницький А. Твори. Київ: Наук. думка, 1985. С. 412–455.

Українські замовляння / упор. М. Москаленко. Київ: Дніпро, 1993. 309 с.

Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ: Либідь, 1991. 638 с.

Франко І. Як творилася слов'янська міфологія // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 37. Київ: Наук. думка, 1982. С. 425–432.

Практичне заняття 4.

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВА ТВОРЧІСТЬ

1. Ритуально-міфологічна основа зимового циклу календарної обрядовості.

2. Жанри зимового циклу календарно-обрядової творчості.

3. Ритуально-міфологічна основа весняного циклу календарної обрядовості.

4. Жанри весняного циклу календарно-обрядової творчості.

5. Ритуально-міфологічна основа літнього циклу календарної обрядовості.

6. Жанри літнього циклу календарно-обрядової творчості.

7. Ритуально-міфологічна основа осіннього циклу календарної обрядовості.

8. Жанри осіннього циклу календарно-обрядової творчості.

9. Драматизовані календарно-обрядові дієства. Форми функціонування молодіжних громад.

10. Зв'язок жанрів календарно-обрядової творчості з художньою літературою та їх дослідження.

Література

- Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів; Нью-Йорк, 1998. 216 с.
- Вже весна воскресла. Гаївки. Тернопіль: Чумацький шлях, 1992. 98 с.
- Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: у 2 т. Київ: Оберіг, 1991. Т. 1. 450 с; Т. 2. 445 с.
- Гнатюк В. Гаївки // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ: Наук. думка, 1966. С. 138–151.
- Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 1. Київ: Либідь, 1993. 392 с.
- Дей О. Українські колядки і щедрівки в дослідженнях слов'янських вчених // Дей О.І. Сторінки з історії української фольклористики. Київ: Наук. думка, 1975. С. 220–234.
- Жниварські пісні / Упоряд. та вступ. ст. Ю. Крутя. Київ, 1971. 271 с.
- Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості / вступ. ст., упоряд. та приміт. Н. Шумади. Київ, 1998. С. 24–125.
- Золотослов: Поетичний космос Давньої Русі / упоряд., передм. та пер. М. Москаленка. Київ, 1988. 292 с.
- Календарно-обрядові пісні. Київ, 1987. 392 с.
- Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 2 кн., 4 т. Кн. 1. Київ: АТ «Обереги», 1994. 400 с.
- Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: у 2 кн., 4 т. Кн. 2. Київ: АТ «Обереги», 1994. 528 с.
- Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. Київ, 1990. 142 с.
- Колесса Ф. Українська усна словесність / вступ. ст. М. Мушинки. Едмонтон, 1983. С. 1–154.
- Календарно-обрядові пісні / упоряд., передм., приміт. О. Чебанюк. Київ, 1987. С. 35–66.
- Колядки і щедрівки / упоряд., вступ. ст. і примітки О. Глушка. Київ, 1991. 239 с.
- Колядки та щедрівки / вступ. ст. О. Дея. Київ: Наук. думка, 1965. 640 с.
- Круть Ю. Хліборобська обрядова поезія слов'ян. Київ: Наук. думка, 1973. 208 с.
- Кутельмах К. Календарна обрядовість // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. Київ, 1987. С. 286–302.
- Свидницький А. Великдень у подолян // Свидницький А. Твори: Наук. думка, 1985. С. 456–512.
- Скуратівський В. Дідух: Свята українського народу. Київ: Освіта, 1995. 272 с.
- Скуратівський В. Місяцелік. Український народний календар. Київ, 1993. 207 с.
- Скуратівський В. Обереги пам'яті. Народний агрокалендар. Київ: Скарбниця, 1992. 112 с.

Тесленко А. На досветках // Тесленко А. Твори. Київ: Наук. думка, 1988. С. 255–256.

Тесленко А. Ночь на Ивана Купала в с. Харьковцах // Тесленко А. Твори. Київ: Наук. думка, 1988. С. 247–254.

Українка Леся. Купала на Волині // Українка Леся. Збір. творів: у 12 т. Т. 9. Київ, 1977. С. 9–29.

Українські народні пісні: Календарно-обрядова поезія. Київ, 1963. 568 с.

Українські народні свята та звичаї. Київ: Т-во «Знання» України, 1993. 112 с.

Українські символи / за ред. М. Дмитренка. Київ, 1994. 140 с.

Федас Й. Український народний вертеп (у дослідженнях 19–20 ст.). Київ: Наук. думка, 1987. 182 с.

Франко І. До історії українського вертепу XVIII в. // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 36. Київ: Наук. думка, 1980. С. 170–375.

Франко І. Наші коляди // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 28. Київ: Наук. думка, 1980. С. 7–41.

Франко І. Нові матеріали до історії українського вертепу // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 38. Київ: Наук. думка, 1983. С. 378–402.

Франко І. Южнорусская пасхальная драма // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 30. Київ: Наук. думка, 1981. С. 262–313.

Франко І. Як творилася слов'янська міфологія // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 37. Київ: Наук. думка, 1982. С. 425–432.

Практичне заняття 5.

РОДИННО-ОБРЯДОВА ТВОРЧІСТЬ

1. Весільна обрядовість. Її виникнення та становлення.
2. Весілля як драма. Його основні етапи та народнопісенний супровід.
3. Народна обрядовість, пов'язана з народженням дитини.
4. Похоронна обрядовість.
5. Голосіння та їх жанрові різновиди.
6. Обряди, пов'язані з будівництвом дому та новосіллям.
7. Зв'язок жанрів родинно-обрядової творчості з художньою літературою та їх дослідження.

Література

- Борисенко В. Весільні звичаї та обряди на Україні. Київ, 1988. 189 с.
Весілля: у 2 кн. / передм. О. Правдюк. Київ: Наук. думка, 1970. Кн. 1. 451 с.; Кн. 2. 476 с.
Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 1. Київ: Либідь, 1993. 392 с.
Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 126–142.
Здоровега Н. Нариси народної весільної обрядовості в Україні. Київ: Наук. думка, 1974. 159 с.
Колесса Ф. Українська усна словесність. Едмонтон, 1983. С. 66–80.
Лозинський Й. Українське весілля / упоряд. і вступ, ст. Р.Ф. Кирчіва. Київ: Наук. думка, 1992. 174 с.
Українські символи / за ред. М. Дмитренка. Київ, 1994. 140 с.
Чмихов М. Кургани як явище давньої культури. Київ, 1993. 144 с.

Практичне заняття 6.

ГЕРОЇЧНИЙ ЕПОС

1. Билини.
2. Думи.
3. Історичні пісні. Пісні-хроніки.
4. Зв'язок жанрів героїчного епосу з художньою літературою.

Література

- Гоголь М. Про малоросійські пісні // Твори: у 3 т. Т. 3. Київ, 1952. С. 393–400.
Грица С. Мелос української народної епіки. Київ: Наук. думка, 1979. 246 с.
Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 4. Кн. 1. Київ: Либідь, 1994.
Драгоманов М. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова // Драгоманов М. Выбранные. Київ: Либідь, 1991. С. 46–59.
Думи. Историко-героический цикл: збірник / вступ. ст. М. Стельмаха. Київ: Дніпро, 1982. 159 с.
Думи. Поетический эпос Украины / вступ. ст. Г. Нудьги. Київ: Рад. письменник, 1969. 354 с.

- Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 144–227.
- Історичні пісні / вступ. ст. І. Березовського. Київ: Рад. письменник, 1970. 286 с.
- Кейда Ф., Мишанич С. Гайдамаки та опришки – виразники національно-визвольних змагань українського народу. Донецьк, 1995. 101 с.
- Колесса Ф. Українська усна словесність. Едмонтон, 1983. С. 80–94.
- Костомаров М. Об историческом значении русской народной поэзии // Слов'янська міфологія. Київ: Либідь, 1994. С. 44–200.
- Мельник В. Народ про свою історію. Київ: Радянська школа, 1966.
- Мишанич О. Народна словесність // Історія української літератури: у 8 т. Т. 1. Київ: Наук, думка, 1967. С. 163–170.
- Народні думи: збірник / вступ, ст. С Мишанича. Київ: Дніпро, 1986. 173 с.
- Народні думи, пісні, балади / вступ, ст. В. Яременка. Київ, 1970. 335 с.
- Народ про Довбуша / вступ. ст. В. Тищенка. Київ: Наук, думка, 1965. С. 41–128.
- Народ про Кармалюка / вступ. ст. В. Тищенка. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 47–119.
- Народ про Кобилицю / вступ. ст. В. Тищенка. Київ: Наук, думка, 1968. С. 35–103.
- Нудьга Г. Український поетичний епос. Думи. Київ: Т-во «Знання», 1971. Серія 5. № 4. 48 с.
- Пісні з Галичини / упоряд.: Р. Береза, М. Дацко. Львів: Світ, 1997. 192 с.
- Плісецький М. Українські народні думи. Сюжети і образи. Київ: Кобза, 1994. 364 с.
- Рильський М. Героїчний епос українського народу. Київ, 1955. 28 с.
- Робінсон А. Билинний епос Київської Русі у співвідношеннях з епосом Заходу і Сходу // Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст. Київ: Наук. думка, 1981. С. 59–83.
- Співанки-хроніки: Новини / упоряд.: О. Дей, С. Грица. Київ, 1972. 558 с.
- Українські народні думи та історичні пісні. Київ, 1955. 660 с.
- Українські народні пісні та думи. Київ: Т-во «Знання» України, 1992. 96 с.
- Українські січові стрільці у піснях / вступ. ст. О. Левченка. Тернопіль, 1991. 112 с.
- Франко І. Найстарша українська народна пісня // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 37. Київ: Наук. думка, 1982. С. 216–221.
- Франко І. Розбір думи про бурю на Чорному морі // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 29. Київ: Наук. думка, 1981. С. 195–198.
- Франко І. Студії над українськими народними піснями // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 43. Київ: Наук. думка, 1986. С. 7–354.

Практичне заняття 7.

БАЛАДИ

1. Українські народні балади, їх тематично-стильові особливості й поетика.
2. Дослідження жанру народної балади та його зв'язок з художньою літературою.

Література

- Балади. Кохання та дошлюбні взаємини / вступ, ст. О. Дея. Київ: Наук. думка, 1987. 472 с
- Балади. Родинно-побутові стосунки / вступ, ст. О. Дея. Київ: Наук. думка, 1988. 524 с.
- Баладні пісні / передм. Г. Нудьги. Київ, 1969. 271 с.
- Дей О. Українська народна балада. Київ: Наук. думка, 1986. 263 с.
- Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 228–250.
- З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади. Ужгород: Карпати, 1981. 462 с.
- Колесса Ф. Українська усна словесність. Едмонтон, 1983. С. 107–109.
- Народні балади Закарпаття / вступ. ст. П. Лінтура. Ужгород, 1959. 144 с.
- Народні балади Закарпаття / вступ. ст. П. Лінтура. Львів: Вид-во Львів, ун-ту, 1966. 283 с.
- Народні думи, пісні, балади / вступ. ст. В. Яременка. Київ: Молодь, 1970. 335 с.
- Нудьга Г. Українська балада. Київ: Дніпро, 1970. 258 с.
- Франко І. Проба систематики українських пісень XVII в. // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 42. Київ: Наук. думка, 1984. С. 302–308.
- Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 26. Київ, 1980. С. 110–153.

Практичне заняття 8.

ЛІРИЧНІ ПІСНІ

1. Родинно-побутові пісні.
2. Суспільно-побутові пісні.
3. Танкові пісні.
4. Пісні літературного походження.
5. Романси.
6. Зв'язок жанрів пісенної лірики з художньою літературою та їх дослідження.

Література

Гнатюк В. Передне слово до збірника «Коломийки» // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ: Наук. думка, 1966. С. 151–173.

Гнатюк В. Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ: Наук. думка, 1966. С. 78–96.

Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 1. Київ: Либідь, 1993. 392 с.

Дей О. Поетика української народної пісні. Київ: Наук. думка, 1978. 250 с.

Дівчина з легенди – Маруся Чурай. Київ: Дніпро, 1974. 108 с.

Драгоманов М. Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880) // Драгоманов М. Вибране. Київ: Либідь, 1991. С. 456–460.

Жартівливі пісні. Київ: Наук. думка, 1967. 800 с.

Закарпатські ліричні пісні / упоряд. М. Кречко. Ужгород, 1959. 281 с.

Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 251–449.

Коломийки в записах І. Франка / Передм. О. Дея. Київ, 1970. 133 с.

Коломийки / передм. Н.С. Шумади. Київ: Наук. думка, 1969. 603 с.

Костомаров М. Несколько слов о славяно-русской мифологии в языческом периоде, преимущественно в связи с народною поэзиею // Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994. С. 257–279.

Колесса Ф. Українська народна словесність. Едмонтон, 1983. С. 94–113.

Наймиські та заробітчанські пісні / вступ. ст. С.Я. Грици. Київ: Наук. думка, 1975. 516 с.

Народні думи, пісні, балади / вступ, ст. В. Яременка. Київ, 1970. С. 139–280.

Народні перлини. Київ, 1971. 391 с.

Народні пісні в записах Івана Манжури / упоряд., вступ, ст. і примітки Л. Каширіної. Київ, 1974. 351 с.

Народні пісні в записах Павла Тичини / упоряд. і примітки В. Суржі, вступ. ст. О. Правдюка. Київ, 1976. 178 с.

Народні пісні в записах Степана Руданського / упоряд., вступ, ст. і примітки Н. Шумади. Київ, 1972. 290 с.

Народні пісні з голосу Дніпрової Чайки та в її записах / упоряд., вступ, ст. і примітки О. Дея та В. Пінчука. Київ, 1974. 215 с.

Народні пісні з-над Дністра в записах Євгенії Ярошинської / упоряд., вступ, ст. і примітки М. Гуця. Київ, 1972. 324 с.

Народні пісні на слова Тараса Шевченка. Київ, 1961. 239 с.

Пісні з Галичини / упоряд.: Р. Береза, М. Дацко. Львів, 1997. 192 с.

Пісні літературного походження / упоряд., вступ, ст.: В. Бойко, А. Омельченко. Київ: Наук. думка, 1978. 494 с.

Пісні та романси українських поетів: у 2 т. Київ, 1956. Т. 1. 348 с.; Т. 2. 388 с.

Погребенник Ф. Наша дума, наша пісня: Нариси-дослідження. Київ, 1991. 207 с.

Соціально-побутові пісні / вступ. ст. О. Хмилевської. Київ: Дніпро, 1985. 331 с.

Українські класичні романси / упоряд., вступ, ст. Т. Булат. Київ, 1983. 335 с.

Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка / Упоряд., вступ. ст. та примітки М. Яценка. Київ, 1971. 324 с.

Українські народні пісні в записах З. Доленги-Ходаковського. Київ, 1974. 782 с.

Українські народні пісні в записах Олександра Потебні / упоряд., вступ. ст. і примітки М. Дмитренко. Київ, 1988. 311 с.

Українські народні пісні та думи. Київ: Т-во «Знання» України, 1992. 96 с.

Українські народні романси / вступ. ст. Л. Яценко. Київ, 1961. 412 с.

Українські символи / за ред. М. Дмитренко. Київ, 1994. 140 с.

Українські січові стрільці у піснях / вступ. ст. О. Левченко. Тернопіль, 1991. 112 с.

Рекрутські та солдатські пісні / упоряд., вступ. ст. О. Правдюк. Київ: Наук. думка, 1974. 624 с.

Чумацькі пісні / вступ. ст. О. Дея. Київ: Наук. думка, 1976. 462 с.

Чумацькі пісні / вступ. ст. А. Іваницького. Київ, 1989. 247 с.

Шумада Н. Поетична творчість українського народу // Закувала зозуленька: Антологія української народної творчості. Київ, 1989. С. 5–18.

Франко І. Володимир Гнатюк. Коломийки, т. 2 // Франко І. Твори: У 50 т. Т. 37. Київ: Наук. думка, 1982. С. 147–149.

Франко І. До історії коломийкового розміру // Франко І. Твори: У 50 т. Т. 39. Київ: Наук. думка, 1983. С. 232–242.

Франко І. Жіноча неволя в руських піснях народних // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 26. Київ: Наук. думка, 1980. С. 210–253.

Франко І. Студії над українськими народними піснями // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 42. Київ: Наук. думка, 1984. С. 7–492.

Франко І. Студії над українськими народними піснями // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 43. Київ: Наук. думка, 1986. С. 7–354.

Франко І. Як виникають народні пісні // Франко І. Твори: У 50 т. Т. 27. Київ: Наук. думка, 1980. С. 57–65.

Практичне заняття 9.

КАЗКОВА ПРОЗА

1. Художньо-стильові особливості казкового епосу.
2. Культурно-анімістичні (міфологічні) казки. Звіриний епос.
3. Чарівні (героїчні) казки.
4. Соціально-побутові казки, анекдоти та небилиці.
5. Притчі.
6. Зв'язок народної казкової прози з художньою літературою, збирання та дослідження казкового епосу.

Література

Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів; Нью-Йорк, 1998. 216 с.

Верезовський І. Українські народні казки про тварин // Казки про тварин. Київ: Наук. думка, 1979. С. 9–44.

Бріцина О. Світ мрій і сподівань // Соціально-побутова казка. Київ: Дніпро, 1987. С. 5–16.

Гнатюк В. Деякі уваги над байкою // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ: Наук. думка, 1966. С. 173–197.

Гнатюк В. Передмова до збірки «Народні казки» (Львів, 1913) // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ: Наук. думка, 1966. С. 198–203.

Гнатюк В. Передмова до збірки народних казок «Баронський син в Америці» // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. Київ: Наук. думка, 1966. С. 204–210.

Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 1. Київ: Либідь, 1993. С. 392.

Дідо-всевідо: Закарпатські народні казки у записах П. Лінтура. Ужгород: Карпати, 1969. 239 с.

Дунаєвська Л. Українська народна казка. Київ: Вища школа, 1987. 127 с.

Зачаровані казкою: Українські народні казки Закарпаття в записах П. Лінтура. Ужгород: Карпати, 1984. 521 с.

З живого джерела: Українські народні казки в записах, переказах та публікаціях українських письменників / упоряд., літер. обробка, вступ. ст. та приміт. Л. Дунаєвської. Київ, 1990. 512 с.

Казки Буковини / упоряд. М. Івасюка та В. Бесараба. Ужгород: Карпати, 1973. 210 с.

Казки одного села / Запис текстів та упоряд. П. Лінтура. Ужгород, 1979. 368 с.

Казки Підгір'я / упоряд. С. Пушика. Ужгород: Карпати, 1976. 274 с.

Казки про тварин. Київ: Наук. думка, 1979. 574 с.

Калинова сопілка: Антологія української народної прозової творчості. Київ, 1998. С. 34–246.

Колесса Ф. Українська усна словесність. Едмонтон, 1983. С. 114–136.

Соціально-побутова казка / передм. О. Бріциної. Київ: Дніпро, 1987. 382 с.

Таємниця скляної гори: Закарпатські народні казки, зібрані М. Фінціцьким. Ужгород, 1974. 190 с.

Українська байка / упоряд. і вступ. ст. Б. Деркача, В. Косяченка. Київ: Дніпро, 1983. 463 с.

Українські казки. Київ: Т-во «Знання» України, 1992. 96 с.

Українські народні анекдоти, жарти, дотепи / Вступ. ст. О. Дея. Київ, 1967. 380 с.

Українські народні казки / упоряд. В. Бойко. Київ, 1977. 431 с.

Франко І. Національний колорит у казках Бодянського // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 34. Київ: Наук. думка, 1981. С. 449–454.

Чарівна квітка: Українські народні казки з-над Дністра / запис та упоряд. М. Зінчук. Київ, 1986. 303 с.

Чумарна М. Мандрівка в українську казку: приказкове коло. Львів: Каменяр, 1994. 79 с.

Практичне заняття 10.

ІСТОРИЧНА ПРОЗА

1. Легенди.
2. Перекази.
3. Народні оповідання. Бувальщини.
4. Поетика жанрів неказкової прози, їх зв'язок з художньою літературою та дослідження.

Література

Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ: Довіра, 1993. 414 с.

Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія, укладена Я. Ф. Головацьким. Київ: Довіра, 1991. 96 с.

Войтович В. Сокіл-Род. Легенди та міфи стародавніх українців. Рівне: Оріана, 1997. 332 с.

Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. Т. 4. Кн. 1–2.

Давидюк В. Українська міфологічна легенда. Львів: Світ, 1992. 176 с.

Драгоманов М. Вибране. Київ: Либідь, 1991. С. 46–60, 456–461.

Калинова сопілка: Антологія української народної прозової творчості. Київ, 1998. С. 248–388.

Кейда Ф., Мишанич С. Гайдамаки та опришки – виразники національно-визвольних змагань українського народу. Донецьк, 1995. 101 с.

Колесса Ф. Українська усна словесність. Едмонтон, 1983. С. 136–144.

Легенди Карпат / упоряд., заг. ред. Г. Ігнатовича; Післясл. П. Лінтура. Ужгород, 1968. 304 с.

Легенда нашого краю / ред.-упоряд. П. Скунець. Ужгород, 1972. 216 с.

Легенди та перекази / упоряд. та приміт. А. Іоаніді; вступ. ст. О. Дея. Київ: Наук. думка, 1985. 400 с.

Легенди Тернопільщини. Тернопіль, 1992. 94 с.

Мишанич С.В. Усні народні оповідання: Питання поетики. Київ, 1986. 327 с.

Народні оповідання / вступ. ст. С Мишанича. Київ: Дніпро, 1986. 336 с.

Народні оповідання / упоряд., вступ. ст. С Мишанича. Київ: Наук. думка, 1983. 504 с.

Народ про Довбуша / вступ. ст. В. Тищенко. Київ: Наук. думка, 1965. С. 41–128.

Народ про Кармалюка / вступ. ст. В. Тищенко. Київ, 1961. С. 47–119.

Народ про Кобилицю / вступ. ст. В. Тищенко. Київ: Наук. думка, 1968. С. 35–103.

Савур-могила: Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини. Київ: Дніпро, 1990. 261 с.

Свидницький А. Відьми, чарівниці й опирі, чи то ж примхи і примхливі оповідання люду українського // Свидницький А. Твори. Київ: Наук. думка, 1985. С. 412–455.

Свидницький А. Злой дух: Народные Южнорусские поверья // Свидницький А. Твори. Київ: Наук. думка, 1985. С. 406–411.

Свидницький А. Остатки от времён доисторических: Народные предания // Свидницький А. Твори. Київ: Наук. думка, 1985. С. 513–517.

Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат. Київ: Наук. думка, 1995. 158 с.

- Українські перекази. Київ: Довіра, 1992. 134 с.
- Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ: Либідь, 991. 638 с.
- Франко І. Передмова до видання «Апокрифи і легенди з українських рукописів» // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 38. Київ: Наук. думка, 1983. С. 7–293.
- Франко І. Про галицькі народні оповідання // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 42. Київ: Наук. думка, 1984. С. 208–211.
- Ходили опришки: Збірник / Вступ. ст. І. Сенько. Ужгород: Карпати, 1983. 384 с.

Практичне заняття 11.

ПАРЕМІОГРАФІЯ

1. Художня природа, жанрові різновиди та класифікація народних паремій.
2. Поетика малих жанрів фольклору.
3. Історичний розвиток паремій, їх зв'язок з писемною літературою та дослідження.
4. Загадки.

Література

- Загадки / вступ, ст. І. Березовського. Київ: Дніпро, 1987. 158 с.
- Закувала зозуленька: Антологія української народної творчості. Київ, 1989. С. 427–552.
- Колесса Ф. Усна народна словесність. Едмонтон, 1983. С. 145–148.
- Кононенко В. Шляхами народних приповідок. Київ: РВЦ «Проза», 1994. 208 с.
- Народ скаже – як зав'яже: Українські народні прислів'я, приказки, загадки / вступ. ст. Н. Шумади. Київ, 1971. 230 с.
- Пазяк М. Українські прислів'я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії. Київ: Наук. думка, 1984. 204 с.
- Приповідки або українська народня філософія. Едмонтон, 1998. 355 с.
- Прислів'я та приказки. Природа. Господарська діяльність людини / вступ. ст. М.М. Пазяка. Київ: Наук. думка, 1989. 480 с.
- Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / вступ. ст. М. Пазяка. Київ: Наук. думка, 1990. 528 с.
- Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / вступ. ст. М. Пазяка. Київ: Наук. думка, 1991. 440 с.

Українські приказки, прислів'я і таке інше: Збірники О. Марковича та інших уклад М. Номис / вступ. ст. М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Передмова до т. 1. (Львів, 1905), т. 2 (Львів, 1908), т. 3 (Львів, 1910) // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 38. С. 294–328.

Франко І. Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних // Франко І. Твори: у 50 т. Т. 26. С. 332–346.

Практичне заняття 12.

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР

1. Колискові пісні.
2. Забавлянки.
3. Жанри, які перейшли в дитячий фольклор із загальної народної творчості.
4. Жанри, що виникли в дитячому середовищі. Дитяча пареміографія.
5. Зв'язок дитячого фольклору з художньою літературою та його дослідження.

Література

Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ: Наук. думка, 1984. 472 с.

Дитячий фольклор / вступ. ст. Г. Довженок. Київ: Дніпро, 1986. 304 с.

Довженок Г., Луганська К. Українські народні колискові пісні та забавлянки // Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ: Наук. думка, 1984. С. 11–44.

Закувала зозуленька: Антологія української народної поетичної творчості. Київ, 1998. С. 529–560.

Кіліченко Л., Лещенко П., Проценко І. Народнопоетична творчість для дітей // Українська дитяча література. Київ: Вища школа, 1979. С. 29–51.

Українська дитяча література: Хрестоматія / упоряд.: П. Вовк, В. Савенко. Київ: Вища школа, 1976. С. 3–37.

Український дитячий фольклор / вступ. ст. В.Г. Бойка. Київ, 1962. 247 с.

Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М. Номис. Київ: Либідь, 1993. С. 635–663.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Про фольклорну практику

Проведення навчальної (фольклорної) практики у студентів-філологів I курсу (Освітня програма Середня освіта (українська мова і література). Спеціалізація А4.01 Українська мова і література, галузь знань А Освіта) Коломийського навчально-наукового інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника передбачено навчальним планом, а регулюється Положенням про фольклорну практику (див.: сайт Коломийського навчально-наукового інституту).

Безпосередній початок підготовці і проведенню практики дають наказ ректора університету і розпорядження директора інституту.

Важливим є те, що навчальна (фольклорна) практика відбувається після того, як студенти в першому семестрі завершують вивчення нормативної навчальної дисципліни «Усна народна творчість» та успішно складають іспит.

У ході фольклорної практики студенти-філологи денної і заочної форм навчання впродовж двох тижнів записують усну народну творчість, а разом з тим пізнають рідний край, набираються знань і вражень.

За результатами практики студенти готують папки з фольклорними записами і фотоматеріалами. Обов'язковим моментом також є текстовий варіант звіту про особливості проходження практики.

Зробленим під час навчальної (фольклорної) практики студенти діляться на привселюдному захисті. Такі захисти відбуваються або в Коломийському навчально-науковому

інституті, або в стінах Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського.

Кафедра філології наповнює реальними діями регіональну складову освітньої програми, за якою працює. Доречною тут є співпраця інституту з Національним музеєм народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського, який має свої відділи-музеї на Гуцульщині та Покутті. У таких захистах часто, крім працівників кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту, беруть участь фольклористи й етнографи.

У таких умовах студенти-першокурсники отримують багато вражень від самої практики, зібраного матеріалу, спілкування з фахівцями. Все це доповнює їхні уявлення про фольклор і народне мистецтво, а також про особливості матеріальної і духовної культури нашого народу.

Керівник практик Коломийського навчально-наукового інституту, а також безпосередній керівник навчальної (фольклорної) практики проводять настановчі наради зі студентами, де йдеться про теоретичну підготовку, доводяться студентам пріоритетні завдання (фіксація зразків календарно-обрядової поезії, записування народної прози, записування топонімічних легенд тощо). Обговорюються принципи фіксації матеріалу, використання сучасних технічних можливостей тощо. Обговорюються питання безпеки та етики. Доводяться до уваги студентів терміни виконання, обсяги тощо. Пояснюється, у якій формі мають бути подані звітні матеріали.

ДОДАТОК 2

З ДОСВІДУ РОБОТИ КАФЕДРИ ФІЛОЛОГІЇ В ПОПЕРЕДНІ РОКИ

Захист практики (2019-2020 н.р.)

Згідно з наказом №11/06-08-с від 14.02.2020 р. по ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та на виконання навчального плану студентів I курсу ОР «бакалавр» спеціальності 014 «Середня освіта (Українська мова і література)» (заочна форма навчання) Коломийського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» студенти першого курсу (група – група СО(у)1) пройшли навчальну фольклорну практику з 17 лютого до 28 лютого 2020 року.

У ході фольклорної практики студенти-філологи десять днів записували усну народну творчість. А разом з тим – пізнавали рідний край, набиралися знань і вражень. Усе це, як свідчить власний досвід, живитиме їхню уяву багато років згодом.

Доречною виявилася співпраця інституту з Національним музеєм народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського, який має свої відділи-музеї на Гуцульщині та Покутті.

За результатами практики підготовлено папки з фольклорними записами і фотоматеріалами. Студенти також підготували і здали текстовий варіант звіту про особливості проходження практики.

Переважна більшість студентів сумлінно підійшла до виконання завдання, що засвідчують і здані ними матеріали, і сам хід прилюдного захисту результатів практики.

Захист практики відбувся за участю студентів, керівника практики і членів комісії.

У ході фольклорної практики студенти-філологи Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника десять днів записували усну народну творчість. А

разом з тим – пізнавали рідний край, набиралися знань і вражень. Усе це, як свідчить власний досвід, живитиме їхню уяву багато років згодом.

Завершальний акорд (захист матеріалів практики) відбувся у стінах Національного музею в Коломиї. Студенти-першокурсники отримали багато вражень від постійної експозиції і від виставки міського побуту кінця XIX – початку XX століття. Це доповнило їхні уявлення про фольклор і народне мистецтво, а також про особливості матеріальної і духовної культури нашого народу.

Захист практики (2020-2021 н.р.)

Студенти Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника повною мірою користають з тих можливостей, які перед ними відкриває культурно-історичний простір Коломиї. Тісну співпрацю має інститут з Національним музеєм народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського. Традиційний для професійного зростання кожного філолога етап тут перетворили на справді неформальне пізнання рідного краю. Впродовж двох літніх тижнів філологи-першокурсники записували топонімічні легенди і перекази. І тепер вони розповідали про свої відкриття і знахідки. Не просто в інститутській аудиторії, а в стінах наукової бібліотеки Національного музею, яка постала в рамках проєкту «Музейна бібліотека – відкритий простір».

Говорили про те, де і як збирали усну народну творчість, що відкрили цікавого для інших і для себе. Власне, цей вид практики має навчально-наукове значення. Він призначений для того, аби майбутні філологи спробували себе в ролі фольклористів. І навіть там, де свого часу записи зробили відомі народознавці минуло Яків Головацький, Оскар Кольберг, Володимир Гнатюк та багато-багато інших великих попередників, можна й нині знайти чимало цікавого. Тим більше, що життя не стоїть на місці і фольклор, як стверджують

учені, творяться безперестанку. Тому поряд з навчальною можемо казати й про наукову складову роботи студентів. Серед їхніх записів трапляються й вартісні з точки зору фольклористики знахідки.

Керівник фольклорної практики, завідувач кафедри філології Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Микола Васильчук зазначив, що кафедра має традиційне скерування на збирання топонімічних легенд і переказів. Це один з небагатьох жанрів фольклорної оповідної прози, який найменше зазнав руйнівного впливу глобалізаційних процесів. Він прив'язаний до конкретних місць і подій. І локальність певною мірою захищає цей жанр від сторонніх впливів.

Заступник директора Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, керівник практики інституту, викладач кафедри філології Галина Волощук розповіла про етапи практичної підготовки майбутнього філолога. За фольклорною практикою на старших курсах слідує практика діалектологічна і педагогічна. Все це (разом з теоретичними знаннями) поступово робить зі студента фахівця. Про увагу до роботи зі студентами в інституті свідчить те, що до них того дня прийшли справді цікаві люди, які добре знають фольклорно-етнографічну сферу. Тому й розмова була різнобічною і глибокою, а захист практики перетворився у своєрідну передачу досвіду.

Генеральний директор Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського в Коломії Ярослав Ткачук говорила про потребу кожному поколінню відкривати для себе Україну. А серед шляхів такого відкриття – і фольклор. Поділилася спомином про спілкування з відомим закарпатським казкарем Андрієм Калином. Запропонувала створити при Національному музеї окремий фонд, де будуть представлені записи, зроблені студентами під час таких практик.

Директор Центру досліджень «Покутської трійці» Прикарпатського національного університету імені Василя

Стефаніка, доктор філологічних наук, відомий літературознавець Наталія Мочернюк вела мову про фольклор як про одну з базових складових, на основі якої формується філолог. Розповіла про власний досвід фольклористичної праці в студентські роки, який і досі пам'ятається, а інколи й стає в нагоді в науковій роботі.

Також цікавим і пізнавальним був виступ письменника і фольклориста, заслуженого краєзнавця України Миколи Савчука. Він розкрив власне розуміння праці збирача і дослідника фольклору. Охарактеризував методи і прийоми роботи, якими послуговувався і послуговується досі. На прикладах з власного збирацького досвіду показав, наскільки цікава і водночас відповідальна робота у фольклориста. Розповів про фольклорно-етнографічні книжки (а їх декілька десятків!), які він упорядкував на матеріалах, записаних за більш ніж сорок років народознавчої праці.

У колі доброзичливої уваги студенти говорили про свої перші здобутки і відкриття у сфері фольклористики. Головною думкою, яка проходила практично через кожен виступ, було усвідомлення того, що кожен з них відкрив для себе щось нове, незнане досі. Ще одним етапом роботи того дня було знайомство з експозицією Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського в Коломиї. Це вже етнографічна і мистецька складова пізнання нашого регіону. Музейними залами студентів провів Микола Васильчук. Ну а далі студенти пішли готувати свої записи, щоби передати їх для зберігання у фонди Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського в Коломиї.

ДОДАТОК 3

Микола Васильчук

У ПВДЕННІЙ МАРАМОРОЩИНІ

З власного досвіду міжнародної фольклорно-експедиційної роботи в Карпатах

Через цей перевал я їхав у різний час доби і в різні пори року. Доглянутий ліс. Буки і смереки виглядають ніби грядки, промикані роботящою газдинею. Крізь них пробивається сонце. Асфальтована дорога, розмітка, водозбірні колодязі, дорожні знаки. Спеціальні місця для зупинок. По один бік – висока гора, по інший – долина річки Ронішоари і ледь помітні споруди монастиря. Липневої днини так хотілося зупинити авто і піти по гриби. Разом з тими, хто їх тоді збирав насправді.

Наприкінці грудня, коли селами і містечками ходили гурти колядників-бетлегемів, тут хурделило і сипало сухим снігом. Рано стемніло. У світлі фар сніжниця перетворилась на феєричне видовище. Я дивився на цю красу, яка мінялася і мінилася. А водій уважно стежив за дорогою. Вона повертала то в один бік, то в інший. Ми тоді бачили лише найближчі дерева. І дорожні знаки, які додавали певності.

Останні дні осіннього тепла. Минула Покрова. Карпати вкриті бурштиновою позолотою. З полонин зводять худобу. На гірському перевалі трапилися два гурти овець. Рухаються сучасною автотрасою, високогірним серпантинном. Але нікому не заважають. Попереду – пастух. За ним – поважною ходою йде кудлатий пес-вівчур. Гордий, бо веде ціле стадо. Вівці помічені на спині зеленою і червоною фарбою. Замикає колону пастух і ще один пес. Видовище незабутнє.

Андрій щоразу заглядає до свого модерного телефону. Намагається визначити висоту над рівнем моря. Називає якісь цифри. Та вони не стоять на місці, бо траса йде то догори, то донизу. Перевал у районі села Вишня Рівна на Мараморощині в Румунії зветься Гера. Все тут має свою історію – і давню, і новітню. Найбільше оповідок серед місцевих людей про кінець

Другої світової війни. Німці тікали з Рахова, а мадяри в районі перевалу їх постріляли. Павло з Вишньої Рівної казав мені згодом, що зібрав про все це багато матеріалів, а ще – силену пісню рідного села.

У Румунії мені випало бути кілька разів. Хоч справжнє пізнання Гуцульщини по той бік кордону відбулося під час відвідин румунської частини Карпат разом з науковцями Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського. Нас було то більше, то менше. Головний інтерес музейників: вивчення цієї призабутої закутини Гуцульщини. Нагоди поїхати на південь Мараморощини були різними: гуцульські фестивалі, офіційні відвідини, наукова експедиція. Чотири такі поїздки з часом злилися в моїй уяві в щось єдине – цікаве і незвичне. Добре що є записи з хронологією подій та іменами людей.

*

[29.07.2017]. Вибираємося на міжнародний фестиваль у село Репедю (Кривий). Організатори: Фондація союзу гуцулів Румунії та місцева влада. Директор фестивалю Василь Попович.

Моєю машиною їдемо до Яремче. Не кваплюся, бо один з підшипників почав гриміти і його конче вже було міняти. З Коломиї виїздимо втрюх. Крім мене, їде організатор, керівник та учасниця всіх поїздок – генеральний директор Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського Ярослав Ткачук і кандидат історичних наук, художник-дизайнер і етнолог з Києва Оксана Косміна.

Знайомлюся з господарем Романом Фаштригою. Він наливає воду в басейн. Гості Villa «Novanka» (або просто вілли «Хованка») хочуть купатися. «Хованка» – це такий приватний готель у Яремче. Господиня – Богдана Фаштрига, завфіліалом музею у Яремче, який віднедавна став філією Національного музею. З нею ми вже знайомі. Під час якоїсь конференції у Національному музеї я їй проводив екскурсію Коломиєю. Серед іншого познайомив з Ярославом Ярошем, автором тексту пісні «Ми зустрілися з тобою в Городенці», яку співали всі в переінакшеному виді: «Ми зустрілися з тобою у Яремчі».

Газдиня кличе на кухню і гостить сніданком. Потім десь їде автомобілем і хвилин за двадцять повертається. Привезла молоко для гостей «Хованки».

Toyota Land Cruiser. Я на задньому сидінні посередині в компанії Ярослави Ткачук та Оксани Косміної. Спереду, як штурман коло чоловіка, Богдана Фаштрига. Роман Фаштрига – гарний чоловік й успішний підприємець. Сьогодні і завтра він у нас за драйвера, як сказав румунський прикордонник.

Дорогою плануємо заїхати до селищного голови Ясіні Едуарда Зелінського. Йому щось передали з Івано-Франківська циганською поштою. З Коломиї передачу до Ясіні веземо ми.

Ярослава Юрїївна телефонує з мобільного й уточнює, де він живе. Врешті чуємо: шість кілометрів від того місця, де ви тепер, за мостом. «Буду деревце вбирати» – чути з телефону. Справді, стоїть чоловік з невисокою (сантиметрів зо сорок) яличкою-деревцем у руках. Впадають в око чудернацькі вуса і жвавність.

Перше, що він каже напівжартома, вказуючи на русло Чорної Тиси, яка тече попри дорогу (насправді, то дорогу проклали попри неї): «Хочу дарабу пустити. Від моста і сюди. Назад її лебідкою тягнути. Атракціон такий». Тут же все переводить на жарт: «Я чого це роблю? Бо он магазин моєї жінки».

Зустріч не обходиться простим передаванням якихось там гуцульських атрибутів, а переходить у розмову про Гуцульщину. Врешті Едуард Федорович каже: якбисте мали час, можу вам показати свою збірку.

Оглядини збірки переростають у двогодинну екскурсію із фотосесією.

Едуард Зелінський – чоловік з гумором. Був перед цим головою Рахівської райдержадміністрації, тепер селищний голова. Гострий на слово. Має схильність до артистизму. Говорить і говорить. У мову вклинює різні історії і колоритні закарпатські слова. Передає розмови з іншими, які стосуються його збірки: «А то шо за кептар?». «А шо?». «Та чого він там лежить?». «А він вам що, заважкий?». Це він так натякає, аби музейники не клали око на речі з його збірки.

Попри дорогу стоїть двоповерхова хата. У ній умістилася приватна гуцульська колекція, а ще кількасот книжок про

Гуцульщину. Більшість з неї склали видання і матеріали, які він відкупив у Миколи Савчука з Коломиї.

Тут багато всячини, яка стосується минулого гуцулів.

Лиш стіни, завішані оленячими рогами і мисливською атрибутикою, мені не до вподоби. Зате багато предметів побуту, топірців і стальок. Доки жінки фотографуються в гуглях і вовчих шкурах, мене тягне сфотографуватися зі срібним топірцем, з яким можна ходити навіть на вампірів.

Предмети побуту, твори мистецтва (зокрема й картина, на якій зображено популярний у Європі сюжет: миші ховають kota). Всяке, що стосується війни. Навіть портрет Франца Фосифа I поряд із союзником – німецьким кайзером Вільгельмом II, який колись гуцули чіпляли собі в хатах.

*

[29.07.2017]. Пізній обід у ресторані біля географічного центру Європи. Гарячий, перчений і масний бограч. І ще там щось. В оточенні сотень старовинних предметів, якими прикрашено зали: ключі і годинники, млинки і кавники, столярні та слюсарні інструменти.

Дорога до Солотвино берегом Тиси. Попри самий кордон над рікою. З прикордонними нарядами і клекотом ріки по гірському камінню. По той бік ріки, якихось двадцять метрів, лежить Румунія з українськими селами.

Кордон минаємо без особливих затримок, лиш прикордонники казали, що розберуть дах автобуса, бо, мовляв, там можна щось сховати. При цьому пильно дивилися на нас, чи не будемо нервувати. Нервувати не було чого, бо нічого забороненого не везли.

Румунський прикордонник привітний, жартує, але пильнує.

Магазин безмитної торгівлі дьюті-фрі. Купуємо щось на згадку (в таких місцях у людей настає неконтрольована потреба затаритися).

У цій поїздки час ніби спинився. Все робиться якось довго і повільно. На кордоні вузький міст з дощаним настилом, покритим асфальтом. Їдуть ним лише легкові авто. Автобуси й важковагові автомобілі їхати не можуть. Верховинська делегація кордон перетинає пішки, а тоді пересідає у спеціально поданий для них бус. По інший бік Тиси – Сигіт, або Сігету-

Мармаціей. Цікава архітектура. Часу на зупинку немає: щоби не загубитися, ідемо за бусом з нашими артистами, бо навігатор не показує того місця, яке нам потрібне.

Гори прекрасні. Дорога прокладена по той бік Карпат, які я завжди хотів побачити з Великого Ключева й Коломиї, коли дивився на гірські хребти. Попри чудову заасфальтовану гірську трасу у визначених місцях стають автомобілі на перевалі. Люди з кошиками збирають гриби.

У Репеді зупинилися о 19.07. Хтось каже, що звідси до села Боґдан в Україні десять кілометрів. У 1990-і цигаретлики-пачкарі квадроциклами возили контрабанду через кордон. Бувало, стріляли по них.

Спинилися ми у кафе, що через дорогу від будинку культури. Всім тут керує Василь Попович, директор фестивалю.

Голова Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина» Дмитро Стефлюк. Він щойно вийшов з автобуса. Вбраний по-дорожньому: у сині спортивні штани «Адідас» з трьома жовтими лимонами і чорні кросівки. Жовтава футболка. Сумка через плече. Стоїть і щось звіряє по списку.

«Моя сумка у машині, товариш Яковчук». «Товариші за Збручем», – хтось відповідає йому. Це такі пострадянські гуцульські жарти.

Ярослава Юріївна знайшла телефонну мережу і по скайпу говорить з донькою Андріаною. Вона махає нам рукою зі США, а ми їй з Гуцульщини. Технічний прогрес.

Дмитро Стефлюк вітається зі мною за руку (ми ніби знайомі, але й не дуже) й озвучує свою версію походження назви «гуцули» – реакція на мою публікацію в газеті «Галичина». «Гуцули походять від слова «гицель», – каже він. – Гицель – це такий збиточний, непосидючий. Люди тікали у гори, бо були гицлями». Автор статті в першому томі «Історії Гуцульщини» Домашевського Василь Чапленко згадує слово «гицель», дошукуючись, звідки походять назва «гуцули». Ну а я маю свою думку, яку оприлюднив на широкий загал – і через пресу, і в книжках.

Знайомлюся з письменником і журналістом зі Львова Олександром Масляником та журналістом Василем Гейнішем з

Глибокої на Буковині. Вони разом з'явилися серед учасників завтрашнього фестивалю.

Хтось попиває мінеральну воду, хтось – пиво. Це гостить організатор фестивалю Василь Попович.

У Репеді 4800 мешканців, 97 відсотків з них – українці.

За вечерею на стадіоні сиджу попри Степана Бучуту. Йому 48 років. Родом з Репеді, адвокат, засновник Союзу українців у Тімішоарі.

На вечерю вівчарська юшка і цуйка.

Записую кілька висловів про пияцтво, зокрема й у варіації Бучути: «Ти такий п'яний!». «Я п'яний і просплюся, а ти погана, то ніколи не змінишся». Розмова переходить на політику. На становище українців у цьому краї.

Ночуємо в готелі на третьому поверсі. Мені випадає непогана кімната. Щоправда, вхід у готель через коридор магазину: треба мати ключ, бо магазин увечері замкнули.

Здибаємо журналістку з Надвірної Світлану Гаєвську. Вона сама бере інтерв'ю і сама носить камеру зі штативом.

*

[30.07.2017]. На службу в Репеді задзвонили о 8.00. О 8.30 дзвонять активніше.

Снідаємо о дев'ятій ранку в будинку культури.

На другому поверсі чути музику. Спершу скрипка, потім більше інструментів і навіть спів («Несе Галя воду», «Ой, на горі два дубки», «Гуцулка Ксеня»). Це наша художня самодіяльність з Верховини перевіряє, чи не розучилася грати і співати. Скрипаль, який відіграв першу композицію, жартує: «Короче, фестиваль почивсі!».

У церкві перед службою і під час служби Божої впадають в око гарно вибрані жінки – молодші і старші, а ще дівчата. Їх тут зо два десятки. Фотографуємо, розпитуємо. Як називають у них елементи одягу і хто їх робить. Запаска називається пла'том. Плати робить жінка у селі Валя Ідей, а ще їх можна знайти в Борші та Сиготі. Роблять плати і в Полінах.

На ногах – капчурі, а поверх вовняних шкарпеток-капчурів – постолі. Підперезані поясом, який зветься бри'чіра. Сорочка називається дра'нта (от звідки слово дрантя!). Зигзагоподібний

декор на вбері звать зубиками. Про одягові традиції розповідає Мар'яна Лавер з Кривого (27 років).

Дванадцятирічна Мар'яна Чінар, школярка, каже що її збирала буніка (бабуся) Гафія Чінар, якій 72 роки.

Я вражений убранством церкви і тим, як люди старанно моляться.

Після відправи говоримо і фотографуємося зі священником Петром Рагованом. Та й з усіма, з ким лиш можна.

Замовляю службу Божу на 6 серпня, на моє п'ятдесятиріччя.

Від церкви фестивальна хода йде до стадіону. Там буде головне дійство.

Прапори Румунії, Євросоюзу, НАТО на фоні Карпат. Промови різних людей. Василя Поповича, посаду якого відчитую на візитівці: президент Фонду союзу гуцулів з Румунії. Виступ прімаря Івана Миколайчука. Говорить і Дмитро Стефлюк. Вражає, що виступи короткі. Хоч на наступних фестивалях усі навчаться говорити довго і розлого – явно наш вплив.

Приїхали, крім місцевих людей, учасники з Верховини, Коломій, Надвірної, Яремче, Львова і з Буковини.

Дмитро Стефлюк декламує чудернацьку коломиїрку: «Закувала зозулечка / На моїм подвір'ї. / Слава нашій гуцулії / В усій Румунії».

Стефан Бучута говорить, що гуцули й українці одне і те саме. Кличе гуцулів-українців у вищу школу в Тімішоару, обіцяє допомогу Союзу.

Оті дівчата, які нас дивували своїми нарядами вранці на службі в церкві, тепер виступають. Художній колектив «Кривлянські голоси». Дівчина зі сцени називає елементи одягу, в якому вона вбрана. Серед іншого показує на ноги і каже: це корзани' або постолі.

Степан Бучута грає на скрипці, а «Кривлянські голоси» співають «Зеленеє жито». Їх понад два десятки. Гарно співають. Яскраво вбрані: червоні кольори всіх відтінків, а по них – сині, зелені, жовті, руді смужки. У руках картаті торбинки. Білі вишивані сорочки (нові і ті, що їм доходить сьомий десяток).

А ще співають ці дівчата пісню «Василиха»: «Василихо, буде лихо, / Буде Василь бити. / А хто тебе молоденьку / Буде

боронити?». Потім, після концерту, записав-зафотографував від них цю пісню, але писаний текст не так вражає, як його сценічне виконання у народній манері природними голосами. Співають ще й «Закупи ми топаночки». Нечітко, на діалекті, з помітними домішками румунських інтонацій. Ще коло церкви було помітно, що не всі дівчата добре розуміють по-нашому. Це лиш старші жінки гарно говорять українською.

Співають м'яко: «молиля-молиля», «зробила», «цімборика вбиля». «Видиш-видиш, цімборику, / Що любка зробила».

Вероніка Рагован – керівник «Кривлянських голосів». Працює в Кривому в ліцеї, викладає релігію (вона попадає). Співають її учениці. А Нарциса Рагован, сімнадцятирічна красуня, – солістка.

Фестиваль виграє і витанцює. Перед сценою багато людей. Довкола стадіону ховаються в тіні ті, хто хоче перепочити. Тут також цікаво: горить багаття, вариться банош. Сидять люди за столами, п'ють пиво і воду. Споживають банош з бринзою. Ну а я надібав нового знайомого – Николу Мішулика, фермера і регіонального депутата. Беру в нього інтерв'ю про життя гуцулів у європейській унії. Записую його бачення того, хто такі гуцули. Він викладає румунську версію, яка, як мені здається, покликана консолідувати народ в межах румунської держави. Мішулик пояснює, що до румунів тут були даки. Згодом вони румунізувалися, а частина з них – слов'янізувалися. Тому й гуцули є румуномовні та україномовні. «У нас, в Карпатах, кров одна».

А потім знову слухав співи. Знаменитої співачки з Сучавщини Анжеліки Флутур. І Мігая Осташа, який виконує пісні в своєрідній манері. Дмитро Коренюк читав зі сцени свою гумореску.

Сидимо за столом. Говоримо. На краю стола лежить фотоапарат і сумка. Четверо дівчат за сусіднім столом п'ють пиво і зацікавлено поглядають у мій бік. Намагаюся зрозуміти, що їх приваблює. Ну точно ж не я. Та врешті все само собою розв'язується. Коли допили пиво, одна з них підходить і каже: ми вже йдемо додому, то я хочу забрати нашу скатерть.

*

[30.07.2017]. Село Кривий (румунською – Репедя) – це комуна в повіті Марамуреш. За першої поїздки я не надто розумів, що таке комуна. Побачив паралелі лиш тоді, коли в Україні створили територіальні громади.

Оточене високими лісистими гірськими верхами, село (чи селище) чимось нагадує ближчі нам Печеніжин або Яблунів.

Звідси навпростець близько до України, але люди – не птахи, тому шлях у Кривий лежить з Верховини, Надвірної, Косова, Яремче, Коломиї, Рахова, Львова через міжнародний автомобільний пункт пропуску «Солотвино».

Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського має свій інтерес. Фестиваль показує, що тут і де. З нього можна починати активніше вивчення цього призабутого регіону. Фестиваль – можливість в одному місці здибати гуцулів з усієї Румунії. Нав'язати контакти з цікавими людьми, уточнити, де ще збереглися центри автентичного народного мистецтва, де не зник український фольклор.

Гості святкували й відпочивали, а ми мали роботу. Фотографували народні строї, записували від тамошніх українців-гуцулів як називаються предмети народної ноші, елементи вишиття і декору.

Знимкували старовіцьку дерев'яну архітектуру, яка поволі зникає, поступаючись сучасним будівельним матеріалам і технологіям. Вслухалися у місцеву говірку, намагаючись з'ясувати ті або інші незрозумілі нам прадавні слова, які наче законсервувалися у певною мірою герметичному просторі, оточеному з одного боку кордоном, а з іншого – цілком відмінною румунською мовою. Тішилися досі нам незваними текстами народних пісень. Прислухалися до відомих, а водночас і чимось нових для нас гуцульських мелодій.

*

[30.07.2017]. Православна церква у Кривому. Тут служить отець Петро Рагован. Велика камінна споруда тішить око чудовим іконописом, багатим внутрішнім убранством, впорядкованим подвір'ям.

У неділю багато людей. Старші відсиджують службу від початку до кінця (тут у церквах службу слухають сидячи). Діти і

підлітки сновигають туди-сюди. Звичайне життя. Після служби учасники дійства збираються в центрі комуни і рушають урочистою ходою на стадіон.

Фестиваль проводять уперше. На Мараморощині зацікавлені у збереженні гуцульської автентики. Відбувся фестиваль під егідою офіційної влади Мараморощини, ну а головні клопоти лягли на плечі прімаря села Репеді (Кривого) – Івана Миколайчука та президента Фундації українських гуцулів в Румунії Василя Поповича. Цей активний чоловік, директор фестивалю Василь Попович, за підтримки громади, здатен зробити багато корисних справ.

Фестивальне дійство котиться своєю дорогою. Серед інших виступів мені запав у душу особливою манерою виконання пісень Михайл Осташ. У його репертуарі – традиційні українські пісенні тексти, але є пісня про заробітчана, яка звучить дуже по-сучасному.

Смакували на фестивалі голубцями, овечими сирами, вівчарською юшкою, бограчем та банушем.

Гуцульські фестивалі в Україні – не лише демонстрація народної ноші, пісенної та музичної культури, оригінального народного мистецтва, а й розмова про шляхи збереження традиційних господарських занять гуцулів.

Мене цікавило, як живеться гуцулам Румунії в умовах Євросоюзу. Тут діє спеціальна програма з підтримки полонинського господарства, яку на дев'яносто відсотків фінансує євроспільнота, а решту коштів дає регіональна влада. Все це спрямовано на підтримку карпатських полонин у доброму стані, заохочення гуцулів займатися традиційним господарюванням.

Розмова з Николою Мішуликом, фермером з Вишівської Долини (повіт Марамуреш), який є ще й депутатом регіонального парламенту. У Румунії у 1990-х роках було багато необробленої землі, як це він бачив під час поїздки в Україну навесні 2017 року. Після входження у європейську спільноту ситуація поволі змінилася. Тепер він має сім гектарів власної землі, а орендує ще 45 гектарів. Випасає 250 овець і 50 кіз. За програмою підтримки щороку отримує близько двадцяти тисяч євро на розвиток господарства. Це допомога, яка не накладає на отримувача жодних зобов'язань, крім ведення традиційного

полонинського господарювання. А газда на власний розсуд, ні перед ким не звітуючи, реалізує молочну продукцію і м'ясо, отримує прибуток від приплоду овець і кіз. Лише вовна не знаходить попиту, тому багато пастухів її просто спляють. Однак, каже чоловік, і її незабаром купуватимуть.

*

[30.07.2017]. Дякуємо газдам і рушаємо додому.

Дорогою до кордону Ярослава Юрїївна пропонує заїхати у Сепинці. Село міститься у самому куті між кордонами. Там збереглося традиційне ткацтво. У всіх на слуху «веселий цвинтар» з унікальними дерев'яними надгробками. Це одне з найвідвідуваніших туристичних місць у Румунії.

До цвинтаря під'їздимо передвечірньої пори. Сонце сідає за гори. Туристів майже нема. Зате продавці сувенірів і тканой, шитої, мальованої автентики на місцях.

Понад вісім сотень надгробків, зроблених в одному стилі, але водночас індивідуальних. Різьблені написи і зображення передають особливості біографії померлих. І зроблено це у веселій, дотепній формі. Цвинтар у такому виді почав формуватися 1935 року. Тоді місцевий майстер Йоан Петраш зробив першу веселу епітафію.

Крім синьо-білого колориту поховань, впадає в око церква. Вона вабить око своєю архітектурою і зовнішніми мозаїками. Смальта переливається різними барвами. Особливо багато золота.

*

[30.07.2017]. Влітку темніє пізно. Ніч нас застала на кордоні. Позаду – два дні в Румунії. У вухах ще відлунюють звуки мелодій і особлива вимова місцевих українців-гуцулів. Заплющиш очі – перед тобою постають гірські красвиди, архітектура й автентична вберя.

Роман Фаштрига править машиною впевнено і якомсь весело-оптимістично. І величезна Toyota Land Cruiser їде собі та й їде. Через Солотвино і Ясіню. Понад Тисою з одного боку і під гірськими хребтами – з іншого. У бік Яремче. Інколи ми змушені стояти по пів години. Чекаємо, доки дорожники дозволять рухатися далі. На опівнічну пору вони залишили ту

роботу, яку не могли зробити за днини – при великому скупченні транспорту.

Я можу загадувати бажання: сиджу на задньому сидінні між двома етнографіями.

Бесіда то пожвавлюється, то притихає. Одна тема змінює іншу.

Обговорили технологію створення гуні, а потім – особливості міжвоєнної доби на Закарпатті.

Мова заходить і про венеційське намисто. Як і коли воно у нас з'явилося і яку роль відігравало в культурі. Як відрізнити оригінал від підробки.

У цьому контексті мені нагадується Венеція. Розповідаю про свої враження від острівного міста, позначеного центральним каналом у виді латинської літери S. Місто з гондолами і гондольєрами, плащами і карнавальними масками, згадками про Казанову і про зруйнування Константинополя. З вражаючою архітектурою і проточною альпійською водою у водогонах.

З площею святого Марка і Палацом дожив.

Звісно ж, сюди влітається й ім'я нашого Юрія Федьковича.

Бо всюди, де б не бував, мені цікаво, як це місце пов'язане з Україною.

А Федькович був у Венеції і навіть написав про це. Збірку «Поезії Іосифа Федьковича» (1862) відкриває вірш «Сонні мари». Книжка створена здебільшого влітку і взимку 1861 року під час військової служби в Семиграді.

Але матеріалом для поета став досвід перебування в Італії 1859 року в ході австро-французької війни. У «Сонних марах» – дві часові площини. Ліричний герой паралельно веде мову про Венецію (собор святого Марка і Палац дожив) і – про Гуцульщину.

Оксана Косміна легенько «тролить» мій венеційсько-гуцульський ентузіазм, але я цього не помічаю.

Добралися до «Хованки» опівночі. Газди пропонують доночовувати тут, але ми сідаємо у мою машину і рушаємо до Коломиї.

Знайома дорога в темноті виглядає цілком інакшою. Ярослава Ткачук сиділа коло мене і розговорювала, аби не заснув. Підшипник, який я незабаром поміняв, гримів усе

голосніше. На задньому сидінні спала кандидатка історичних наук, художниця-дизайнерка і етнологиня з Києва Оксана Косміна.

*

[26.12.2018]. У нову поїздку нас запросили музей Мармарощини у Мармарош-Сиготі (директор Тодінка Георге) та Фундація українських гуцулів в Румунії (президент Василь Попович). У ці дні відбувався фестиваль зимової обрядовості «Мармація 2018». Захід ювілейний, п'ятдесятий, і приурочений століттю румунської етнографічної науки.

На конференцію виїхали у другій половині дня. Ночували в Рахові, в готелі «Європа». На першому поверсі – музей різьбяр Юрія Павловича.

Прогулянка засніженим містом. Біля мадярської церкви – шопка і ялинка: вони вже відсвяткували Різдво, українці лиш готуються до свята.

Вранці їдемо до кордону. Дорогою дзвінок до Ярослави Юрївни: Віталій Кодря проситься з нами заїхати в Румунію. Він чекає в Солотвині біля повороту.

*

[27-28.12.2019]. Фестиваль – добра нагода побачити весь спектр зимової обрядовості з різних регіонів Румунії. Колядки, віншування, бетлеге'ми. Етнографічна вбєря, музичні інструменти, атрибутика. Все це не просто тішило своєю оригінальністю і колоритом, а й стало матеріалом для порівнянь про спільне і відмінне, про автентичне і – сучасне.

Міжнародна наукова конференція в Сиготі відбувалася в конференц-залі прімарії (міської адміністрації). Загальний інтерес викликали доповіді українських науковців. Генеральний директор Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського Ярослава Ткачук (керівник української делегації) вєла мову про роль культури і музейництва зокрема у зближенні сусідніх народів. Приємно вразив і подивував учасників наукового зібрання мистецький альбом «Скарби», подарований етнографічному музеєві Мармарощини в Мармарош-Сиготі. Наш альбом переходив з рук у руки. А профєсор теології із Алба-Юлії Ніколає Ян, який вивчає мотив «Христос Виноградар», обіцяв

обов'язково приїхати до Коломиї в музей і оглянути збірку сакрального мистецтва.

Мармарош-Сигіт з 1394 року було головним містом Мармароського комітату. У XIX і XX століттях у ньому діяли греко-католицька церква і «руська» (тобто українська) гімназія. У 1950-х і 1960-х роках існували українські відділи при гімназії й педагогічній школі. Тепер працює єдиний в Румунії український ліцей. Українці нині становлять майже три відсотки мешканців міста.

Мармарош Сигітський вписаний в історію державотворчих устремлінь українців. 18 грудня 1918 року тут відбувся з'їзд делегатів українців Мармарощини, який висловився за приєднання Закарпаття до України. 16 січня 1919 року місто було визволене військами Гуцульської республіки (загін УГА) від угорських військ та адміністрації, однак уже наступного дня вони зазнали поразки і Сигіт перейшов під румунську владу. Про необхідність об'єктивної міжнародної (українсько-румунсько-угорської) оцінки подій 1918 року говорив у своєму виступі директор Івано-Франківського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Віталій Кодря.

Під час пленарного засідання і в ході неформального спілкування виникали нові ідеї та плани майбутнього співробітництва. Серед інших науковців своєю проєвропейською позицією, ентузіазмом та ясністю думки виділявся дев'яностолітній історик і філософ, академік Лівіу-Александр Софонеа.

*

[27.12.2018]. Людно. Фестивальний гамір. Наш водій, Федір Зіновійович, переминається з ноги на ногу і дивиться на все це зі своєї точки зору. Він себе найкраще почуває в дорозі – тоді він пан становища. А чекати, доки науковці поговорять з кимось там, щось запишуть чи сфотографують, не надто приємно.

Музейні експедиції цікаві і захоплюючі. На зміну старому автобусові «Кубань» маємо новенького «Форда». З кондиціонером і м'якими сидіннями. Ми ним їздили Покуттям і Гуцульщиною. Та й у Румунію вибиралися не один раз. Федір Зіновійович звик до дороги. Він колись возив владику Павла Василика. Їздив до Риму. Розповідав, як заблукав у коридорах Ватикану, у папській резиденції.

Автомобільна дорога для нього, здається, звичніша, ніж пішохідне життя.

*

[27.12.2018]. «Мармація 2018» – фестиваль зимової обрядовості.

Мармарош-Сигот схожий до інших міст, які зазнали впливу Австро-Угорщини. Це стиль Дунайської монархії, збережений у громадських і приватних спорудах, зведених ще до Великої війни. Перед примарією (місцевою адміністрацією), збудованою за Австро-Угорщини, ми дивилися на фестивальну ходу. Кілька десятків колективів з різних регіонів Румунії. Одні з них мали щось спільне з гуцулами, інші – цілковито різнилися. Цього разу знову зустрілися з українським письменником в Румунії Дмитром Коренюком.

Уперше його побачив на гуцульському фестивалі у Кривому (Репедя) влітку 2017-го. Коренюк декламував зі сцени свої гуморески. Народ сміявся й аплодував. Потім ми сиділи в тіні якоїсь будівлі на краю співочого поля і їли банош, щойно зварений на ватрі полонинським вівчарем-гуцулом. Дмитро Коренюк щедро роздаровував свою третю книжку, яку привіз зі Львова письменник і видавець Олександр Масляник. Я тоді розпитував газду й політика Ніколу Мішулика про полонинське господарство й про румунську концепцію походження гуцулів і до розмови з Коренюком не дійшло. Знайомство наше відбулося аж тепер, під завісу року 2018-го.

Стоячи серед гостей фестивалю (туди нас через юрбу глядачів протягнув Коренюк, пояснивши, що це люди з України), я щоразу питався: як називається костюм, про що співають колядники, яку роль відіграє цей персонаж?

Як на дивовижу, я дивився на скрипку, в якій замість звичного корпусу резонатора, прироблено розтруб-голосник, наче на військовому горні. Довговолосі чудиська, схожі на іранських девів, тільки те й робили, що розмахували своїм довгим-предовгим волоссям-перуками (як жінки, що рекламують шампунь). Молодики, вбрані у стару військову форму – Іроди з переберії, а не «служачі», як у наших вертепах. Герої переберії, які мають у руках палиці з причепленими вгорі дзеркальними трикутниками, символізують кіз. А є ще ведмеді й

олені. Серед людських облич і демонічних масок в іншому гурті колядників увагу привертає дерев'яна маска кози. Вона теж «колядує» (а насправді це учасник дійства, який грає роль кози, розкриває і закриває «рот» за допомогою патичка, причепленого знизу до маски). Усе це капра – народна драма за участі кози-капри.

Та чомусь найбільше всіх ваблять драки чи драчі – міфологічні персонажі з навішаними на них велетенськими залізними дзвонами-кле'палами. П'ятеро драків раптом беруться водночас ритмічно підскакувати. Дзвінки видають ритм, схожий до гри на барабанах. Може, не випадково колись з Галицької Гуцульщини і Покуття ходили купувати «того, від газдівства», саме «на мадяри», у Сигіт?

Усього цього тут так багато, що скоро тратиш відчуття реальності і лиш дивишся, як виходить один гурт за одним, колядує і дає місце іншому гуртові.

Перед тим, як почнеться фестивалльне дійство, ми трохи пройшлися містом, подивилися на виставлені на продаж вироби народних майстрів. Головною вулицею ходять групи колядників. З гучномовців чути спів – колядує відомий в Румунії артист Степан Грушка. У кав'ярні разом з кавою нам приносять чарки. Дмитро Коренюк з торби видобуває півлітрову пластикову пляшку від кока-коли і розливає цуйку. «П'ємо без закуски, по-румунськи», – каже він. Солодкава горілка і справді легко п'ється. «Хто п'є зо мнов, то так ми як брат. А хто не п'є – то як два».

Подають традиційну місцеву їжу – чорбу. Рідка страва з м'ясом, зачервонена паприкою. В окремій піалі приносять сметану. Заїдають чорбу квашеним гострим перцем.

Дмитро Коренюк ділиться рецептом цуйки, яку він робить сам (на чужому стаціонарному обладнанні). Сировина: «яблука і десь по грушці». Фрукти мелють і залишають викисати без жодних добавок і дріжджів. Горілку переганяють двічі. Інколи її розводять водою, аби понизити градус. Є спеціальні «казани з веретеном» – помішувати сировину. Важливо щоб при дистиляції нічого не підгоріло, бо можна зіпсувати смак готового продукту. Оте «веретено» крутить сучасний

електричний двигун. Літр цуйки коштує від 15 до 30 лей, залежно від якості й настрою того, хто продає.

*

[27.12.2018]. Увечері під час концерту на міській площі слухаємо колядки і дивимося на видовища. Суміш ночі з барвами різдвяної ілюмінації. Здибаємо Віталія Дмитрюка з Путили. Він давно топче дорогу на Мараморощину. Фотографує, записує. І нас сфотографував з журналом «Німчич», коли ми обідали в кафе після конференції – за чорбою і цуйкою.

Дмитрюк нам з Олександром Масляником розповідає про свою роботу. Ми не цілком можемо вловити хід його думки, доки врешті, після пояснення, доходимо до спільного розуміння.

*

[28.12.2019]. Десятиліття нам лишують свідчення очевидців і фотознімки. Століття – документи і фортечні руїни. А найдавніші часи залишили інші сліди, які стали традицією і частиною світоглядної культури, тому їх відтворювали майстри як елементи оздобу. Стосується це передусім так званих руж.

Зображення цієї декоративної розетки в різних варіаціях можна знайти на всьому європейському просторі. Надзвичайно популярні вони й на Гуцульщині: на сволоках і «писаних» скринях.

У Репеді їх я побачив у декорі вікон на бляшаному даху. Силу-силенну варіантів містять вироби з дерева, вміщені у Сиготі в Музеї Мараморощини. Там, після наукової конференції, удвох з Ярославою Ткачук, ми пізнавали етнографічне багатство регіону, зібране музейниками кількох поколінь. Мені в око впали ружі – геометричні шестипелюсткові зображення на дереві. Креслити їх циркулем мене колись навчив тато. Пишуть тепер, що вони символізують Сонце і гармонізують простір.

*

[28.12.2019]. Конференція у Сиготі, в приміщенні примарії. Стара споруда доби Австро-Угорщини. З довгими лунками коридорами, старовинними дверми, литими поливаними рукомиїниками.

На другому поверсі у конференц-залі зібралися науковці з різних кінців Румунії і з України, Словаччини, Німеччини, Угорщини. Говоримо про етнографію.

Ярослава Ткачук, Олександр Масляник і Віталій Кодря.

Ну і я виступав, а синхронно перекладав Василь Попович. Загальний інтерес викликала моя монографія «Художній дискурс Гуцульщини в українській літературі XIX – XX століть».

Виступи і наукові дискусії. Наче диригент, править цим усім колоритний чоловік – патріарх румунської науки, університетський професор Лівіу-Александр Софонеа. Як заведений, він ходить всередині проміжку між столами.

Ну а коли ми пішли у музей Мараморощини, втомлений чоловік присів під різьблені ворота-порту і задрімав, просто на музейній експозиції.

*

[28.12.2018]. Сигіт. Тут колись жили і вчилися люди, які творили українську історію двадцятого століття.

Цілий день на конференції у примарії. В актовій залі ми різними мовами говоримо про історію і про них.

Під час перерви, доки інші кавують, ходжу напівтемними коридорами. Слухаю як тече вода зі старовинних кранів, не знати від чого здригаються тяжкі двері і спостерігаю, як відблискують скла у дерев'яних віконних рамах.

Коли стемнілося, а в останні грудневі дні Сонце ховається скоро, ми опинилися в готелі. Десь узялася чвертка цуйки. Мало? Вистачить. Келішкування – лише приклучка для розмови.

Культурна програма всіх стомила. Та нікому не хочеться просто так відпускати день у минуле. На лавці на серветці нарізали біле яблуко з червоним рум'янцем на краях. Своє, з України. Переполовинені зернятка пристали до леза чепелика.

Віталій довго мудрує коло цифрового фотоапарата з великим об'єктивом. Там є функція пересилання фотознімків. Я їх чекаю на свій телефон. Та він не може переслати, бо поганий Інтернет.

Ми познайомилися вранці, а тепер опинилися в одному номері готелю. Він знаменитість, бо недавно став причиною міжнародного непорозуміння, про яке писали в пресі.

Трьом чоловікам у готельному номері залишається переговорити про все на світі. Про сьогоденне і минуле. Про спільних знайомих і про бачення майбутнього.

За вікном грудневе місто, підсвічене ліхтарем. Тихо. Здається, чути як пануть сніжинки на землю. Їх небагато: одна, а он інша.

Вранці не спиться. Не хочеться втратити пізній грудневий світанок. Схоплююся і тихо, аби не розбудити сусіда на іншому ліжку, виходжу в місто. Готель спить і місто спить. Сам відмикаю готельні двері. На хідниках немає слідів. Іду вуличками, запам'ятовую напрома й орієнтири. Надворі розвиднюється, хоч Сонце вирине з ранкової мряки ще нескоро.

Підпало снігу і Сигіт виглядає святково. Може через те, що я роздивляюся будівлі на старих бічних вуличках і паркани, на ребристих поверхнях яких насів невеличкий шар м'якого сухого снігу. Він хитається від найменшого подуву вітру. Нема нікого, лиш засвічені ліхтарі. Та ще кіт обережно переставляє лапи – чи то щоби сніг не потоптати, чи щоби було не так холодно.

Орієнтиром мені служить вежа з антеною, схожою на тризуб.

Будинки, вікна, декор дверей і воріт. Незвичні поштові скриньки.

Не знати що я тут шукаю з самого ранку. Може слідів небіжки Австро-Угорщини. А може – слідів України (тут було колись багато українського).

Вертаюся, бо близиться восьма ранку. Пора снідати і рушати на Боршу.

З туману виринають три постаті. Старий невисокий на зріст чоловік у пальті і смушквій кучмі. Жінка з писаною тканиною торбою і дівчина. Чоловік вітається і я вітаюся єдиною завченою фразою. Але він хоче щось знати і питається далі. Може вулицю якусь шукає, або цікавиться годиною. Та я не розумію і заперечливо хитаю головою: «Nu styu».

«Nu styu?» – дивується він, ніби не вірить, як це можна не знати. І чи не жартують з ним цього безлюдного грудневого ранку?

*

[29.12.2018]. Монастир у Борші. Цілий духовно-культурний комплекс. Музейним працівникам було цікаво побачити інший

спосіб побудови експозиції, де гармонійно уживаються старовинні ікони на дереві і склі, побутові дерев'яні предмети, кераміка тощо. Це підказка й для українських музеїв, які мають цінні скарби, але їм часто не вистачає вміння, фантазії чи бажання подати їх у вигідному світлі. Цікаво, що тут представлено низку стародруків, написаних по-румунськи церковнослов'янським шрифтом – свідчення нашого культурного впливу на сусідів.

*

[29.12.2018]. Бистрий за три-чотири кілометри від українського кордону і за три десятки – від Сиготу. На під'їздах до села пантрують мобільні поліцейські стежі – додатковий заслон проти цигаретликів.

Нас до себе запросив Дмитро Коренюк. Удома ніхто не відчиняє. Знаходимо його біля ратуші, в якій міститься центр об'єднаної громади. Тут і прімар (голова громади) Василь Дучук. Звідси до географічного центру Європи в українському селі Діловому навпростець кілометрів шість чи вісім. У міжвоєнну добу було 16 переходів через кордон. Обіцяли полегшити сполучення з Україною. Але підготовча робота з вироблення документації завмерла у середині 2000-х років. Лишилися лише стоси документів. Поряд з приміщенням ратуші проходить залізниця, якою курсують потяги. Ця колія з'єднана з Україною, але міжнародного сполучення тепер нема, хоч до Рахова рукою подати.

Пізніше я вичитав, що з Рахова в Румунію до 2007 року їздив пасажирський потяг. Пасажирське сполучення між Раховом і Сиготом скасували начебто через те, що це було нерентабельно. Ну і траплялася там контрабанда.

Письменник Дмитро Коренюк – веселий чоловік, на все має свою історію. Якось зустрівся з академіком Володимиром Грабовецьким і сказав йому: Печеніжин отримав назву не від печенігів, а від грибка на телячих ратицях, що має назву печеніжки. Дісталось тоді йому від знаного історика! Вже й не радий був, що зачепив його тими жартами.

Він на пенсії. У сімдесятих роках учився Дмитро Коренюк на фізкультурному факультеті Яського університету. Працював у школах учителем фізвиховання. Але й музику викладав, і

біологію. Якийсь час був примарем у своєму рідному селі Бистрому. Ініціював багато громадських справ, зокрема й фестиваль проводів на полонину – «Гуцульська міра». Він – автор трьох збірок віршованого гумору: «Демократія в постолох» (1999), «Весело і гірко» (2008; обидві – Бухарест) і – «На дарабі до Європи» (2016, Львів).

Один його знайомий за комунізму написав тоненьку і маленьку книжечку, а отримав за неї 12 тисяч лей. Книжка була по-партійному правильною. Ну а він за своє теперішнє писання тоді хіба мав би неприємності. Перші публікації творів Дмитра Коренюка на гуцульську тематику, зокрема гуморески гуцульським діалектом, з'явилися 1997 року в часописі «Український вісник» у Бухаресті.

Звідси до Верховини (колишнього Жаб'я) через гору Копілаш – 33 кілометри. Нагадую собі про «Мандрівку по Галицькій та Угорській Русі описану в листах до приятеля у Л.» Якова Головацького. Він 1839 року пройшовся Галичиною і Закарпаттям, а згодом написав свій текст, оприлюднений у чеському перекладі 1841-42 років. Серед іншого, там є й розповідь про те, як він у цих місцях переходив митний пост. Головацький пише про гуцулів, які йшли у Сигіт Марамороський на ярмарок, про їхні стосунки з митниками. Описує Сигіт.

На гадку приходять Софрон Витвицький, священник у Жаб'ю-Гльцях, який на прохання Юрія Федьковича у середині 1870-х років допоміг перейти на угорський бік через гори Михайлові Драгоманову. Він теж ішов через цю місцевість, у якій нині перебуваємо ми. Про це я писав у ранніх 1990-х, коли готував до видання український переклад «Історичного нарису про гуцулів» (1993) Софрона Витвицького. Коренюк, почувши про Витвицького, одразу ж каже: «О, та я маю ту книжку!». Отак сходиться в єдине ціле минуле і сьогодення.

Уже в кабінеті примаря пан Дмитро показує на карту і каже: в сусідньому повіті Бистриця-Насауд, у Трансільванії, Дракулу заточив його приятель.

Кличуть за стіл. Дві м'ясні страви споживаємо з гірчицею. Одна – звичні відварені сосиски. Інша – запечені подовгуваті шматки м'яса, схожі на товсті сосиски без оболонки. Це – міч.

Василь Дучук пояснює, що страва запозичена у турків. Свинину і яловичину мелють, додають бровзу (соду) і лишають на дванадцять годин. Тоді формують ковбаски. Печуть їх у посуді для випікання хліба на відкритому вогні. Деко змащують олією зі смальцем. Але можуть пекти й на фандело (сковорідці).

Дмитро Коренюк не раз бував в Україні. І сам, і з дитячим художнім колективом. Нині дітей повезти тяжко: треба виробляти паспорти, а це коштує триста леїв. Та й бюрократії багато. Хоч планує десь приїхати до нас з презентацією книжки гумору. Він таки презентував її навесні 2021 року в Рахові, коли карантинні обмеження трохи послабшали. Заодно привіз в Україну наші публікації у румунському науковому збірнику.

*

[29.12.2018]. Мене тут цікавить усе, зокрема й кулінарія. Коли газди у Бистромуні пояснюють, що таке міч і як його роблять, Віталій Кодря каже, що у них вдома у Грушово на Закарпатті здавна готують гурку. Гурка – це рисова кров'янка.

У приримерку вирушаємо додому в Україну. Віталій дзвонить з мобільного телефону до мами і питає, чи вже готова гурка? Потім пояснює нам: вдома закололи свиню до Різдва. Гурка ще сира, але до нашого приїзду якраз буде готова.

За вікном мигають засніжені села, а я слухаю трьох закарпатців: Ярославу Ткачук, Олександра Масляника та Віталія Кодрю. Я в Україні чи ні? Майже нічого не розумію. Вони звіряють, як яке слово звучить у тому чи іншому регіоні Закарпаття. «Джу'марі – шкварки. Ши'кори – так само шкварки».

Не перебиваю, а лиш дещо нотую. Це на додачу до тих слів, які записав у Румунії. Церковні слова у відправі румунською слов'янського походження: «милуеште», «ізбавеште». Ну і колоритне слово цигаретлик (той, що переправляє через кордон цигарки).

Рідне село Віталія Кодрі – Грушово Тячівського району на Закарпатті. Це нам майже по дорозі.

Назва села мені відома з книжок у контексті XVII століття: там здавна діяв монастир, який «перетворився на центр першодрукарства «руською» мовою на Закарпатті». Ну а ще 1390 року тут було засновано Грушовське абатство.

Пізня година, але ми приїздимо на свіжу гурку.

Хочемо скуштувати по шматкові і рушати далі в дорогу, та нас просто так не відпускають: садять за стіл і пригощають всім, що є в домі, а не лише свіжиною зі свині.

Роздивляюся дерев'яну хату столітньої давнини і міцний мурований підвал під нею. Ну а всередині дому мою увагу привертають всілякі цікавини на стінах. Серед них полумиски, куплені у міжвоєнну добу, ще «за чехів».

*

[11.08.2019]. Річка Вишівка по-румунськи зветься Râul Vișeu. Тече в повіті Марамуреш в Румунії і є лівою притокою Тиси. Не надто велика. Починається у місті Борша, біля карпатської вершини П'єтрос у гірському масиві Родна на висоті 1409 метрів над рівнем моря. Сімдесят з гаком кілометрів стремить здебільшого у північно-західному напрямку. Живлять її води річок і потічків Репеді, П'єтросу, Чісла, Васеру, Рускової. Імена річкам і потічкам дали волохи, українці і німці-колоністи, які заселилися в цих краях. Річка дорогою від П'єтроса до Тиси пробігає вздовж сіл Мойсей, Вишово-Вижне, Вішеу-ле-Міжлок, Вишово-Нижне, Леордіна, Рускова, Вишівська Красна, Петрова. Та настає момент, коли й Вишівка має скінчитися і влитися у більшу ріку. Село Вишівська Долина – місце, де Вишівка впадає у Тису.

У Вишівську Долину ми приїхали на міжнародну наукову конференцію, присвячену українцям-гуцулам з Мараморощини. Наступного дня в селі Репеді був гуцульський фестиваль.

З Коломиї їхалося традиційним шляхом, яким ми їздили не один раз, аби перетнути кордон у Солотвині: Яремче, Ясіня, Рахів.

На Яблуницькому (Татарському) перевалі (931 м), де сходяться Івано-Франківщина і Закарпаття, мигнула білка – худюща і прудка. Наш водій пригальмував, аби краще її роздивитися. Та білці ніколи – побігла у своїх справах. Найближчі пів години дороги говоримо про пухнастий світ природи і про втручання людини у довкілля. Ярослава Юрїївна згадує поїздку до США, де у парку скакали загодовані білки, які з трудом вилазять на дерево. Ну а ця – худа і метка, бо живе в дикій природі.

На румунський бік Через Тису наш автомобіль перебирається не надто міцним мостом з дерев'яним покриттям. За пів години виїздимо за Сигіт.

Олександр Масляник, який тут бував не один раз, провадить нас до потрібного місця. У Вишівській Долині шукаємо відпочинковий комплекс «Роксана».

Наукова конференція відбувається не у конференц-залі, а у відкритій ротонді. Тут все по-справжньому: програма, бейджики на яскравих тасьмах, аби їх можна почепити на шию, наукові доповіді і виступи. Перекладач з румунської на українську і навпаки. Телебачення. Цікаві доповіді про Гуцульщину і її невід'ємну частину, яка була поза увагою науковців.

Перекладала Марія Папарига, професорка історії в рідному селі. Вона ще й активна громадська діячка. Добре знає румунську мову, хоч її рідна – українська. Шість доповідей, які вона витлумачувала то румунською, то українською. Врешті, почала заговорюватися: повторювати слово в слово те, що сказав доповідач, не роблячи перекладу. Аж наш сміх давав зрозуміти, що трапилася помилка.

Ярослава Ткачук доповідала про історію української етнографії з точки зору вивчення Карпат. Я говорив про потребу вивчення фольклору цього регіону, зіставлення його з фольклором галицької і буковинської Гуцульщини, а також з художньою літературою. Зокрема й тією, що твориться українцями Південної Мараморощини. Свої теми мали Ірина Федів та Олександр Масляник.

Розмови сотаються й після офіційної частини конференції.

Музейник Тімур-Василь Кіш під накриттям альтанки в колі своїх колег з України розповідає про скарби. Музей Мараморощини має багато сакральної старовини. Серед іншого, й іконопис. Звучить цифра 235. Не певен, але здається це кількість ікон з їхньої збірки. Все це Тімур-Василь досліджує і готує публікацію. Ну а з нами, гостями з Коломиї, ділиться цікавим фактом. На одній з ікон написано, що її автор – виходець з Коломиї. Вдалося встановити, що у Коломиї існувала іконописна майстерня. Після її закриття іконописці перебралися в Мараморощину. Йдеться про XVII століття.

Рункули Великий і Малий – гірські хребти. Річка Вишівка тече он там, внизу, поміж гір. Уздовж річки прокладено дороги – автомобільну і залізничну. Колія у нас за спиною, трохи вище по схилу, метрів за п'ятнадцять. З тунелями і переїздами, знаками і семафорами. Це – лінія Сигіт – Букурешт.

Сидячи на великій гойдалці на території відпочинкового комплексу неподалік ротонди, в якій відбувалася наша конференція, священник Іван Лупшак вказує рукою на гірський хребет перед нами. Он там, коло телефонної вишки, є печера. В середині – вітвар, камінний стіл. Місце зветься Токарня. Висока 912 метрів над рівнем моря. Там Добош ховав скарби. І на Бандівським також є печера Добоша. Він і там бував, у любаски.

Іван Лупшак, виступ якого ми оце щойно слухали на конференції, тепер оповідає про Довбуша/Добоша. Там, де Токарня, Добош сховав гроші. Як священник тричі каже «Христос Воскрес!», відкривається скала. Можна швиденько всунути руку і набрати золота. Був священник колись, який так і зробив і витягнув звідти цілу жменю грошей.

Нотую оповідь, бо це зразок фольклору, який вписується у загальну картину міфів і легенд про приховані скарби. Іван Лупшак місцевий, родом з Вишівської Долини, і все тут знає.

У розмову про скарби включається Ярослава Ткачук. Нагадує, що пізньої дощової осені бачила колись у Верхньому Ясеніві чоловіка, який ходив і збирав гроші. Там, де поворот на Устеріки. Підійшов дивний чоловік і каже, що в Устеріках є мольфарі. Такі, що їм завжди ведеться. Він з Устерік і йому ведеться: ходить і збирає гроші. Як збирає? Підойміт ногу, то й побачите. Підняла, а там, у болоті, лежать п'ятдесят копійок.

Отак ходив і збирав гроші за людськими слідами. Велосю йому не ввесь час, а лише зранку, до одинадцятої години.

Отець Лупшак учився в Букурешті на теології. Служить не у Вишівській Долині, а в Констанці. Цікавиться літературою. Розповідає про свого краянина, літератора Гаврила Клемпуша. Ще школярем у підручнику впав йому у вічі вірш «Моя батьківщина». Допишує до часописів. Перша публікація з'явилася 1990 року. Публікує дописи в «Українському віснику» в Букурешті.

Біля кордону, як їдеться до Лугого (присілка Вишівської Долини) є джерело Боркут. Там водяться природні пструги.

Ми говорили, а поряд справжній полонинський пастух варив кулешу. Під алюмінієвим казаном весело потріскував вогонь. Казан підвішено на трьох металевих прутах, рівновіддалених унизу, а вгорі тісно скручених між собою грубим залізним дротом. На цій закуреній тринозі казанові безпечно висіти.

Питаюся голого до пояса чоловіка (бо надворі спекотно, а ще жар іде від вогню) про рецепт страви. Збираюся записати щось автентичне. Однак, відповідь мене трохи спантеличує. Чоловік гордо каже, що кулешу навчився варити, коли гостив в Україні, у справжніх полонинських пастухів.

У «Роксані» на другому поверсі новочасні готельні номери. Перший поверх – ресторан, бар, кухня. Сюди приїхали гурти учасників фестивалю. Посходилися музики і співаки. У залі під стіною на столах розкладені місцеві наїдки: солонина на чотири пальці, будзи і бринза, квашені огірки і капуста. І всяка всячина. Скоро все це перекладуть на столи. Гостина перемежована піснями і танцями. Особливо нас тішить молодь, вбрана у народні строї. Автентика змішалася з сучасними музичними і одяговими тенденціями. Тут ми познайомилися з Йосипом і Анною Годинчуками. Чоловік грав на скрипці, жінка – на бубни припечатувала тон. То разом, то окремо (як діалог) виспівували вони коломийки і пригравали на дримбі.

Ночувати поїхали у Петрову. Спали на другому поверсі ще недобудованої як слід садиби зеленого туризму. Рано-раненько, лиш сонце сходило, я тихенько підвівся. Десь там, за Копілашем, прокидалася з нічного сну Україна. Ходив селом і роздивлявся, як влаштовано будівлі і подвір'я біля них. Електроопори і залізничний переїзд. Упав мені в око спосіб викладання придорожніх ровів спеціальними залізобетонними лотками для води. Все виглядає акуратним, підтримує дорогу і не дає осуватися берегові (за рік-два таке побачив і в нас).

Тео зі Страсбурга. Музикант, грає у музичному гурті. Мандрує світом, цікавиться музикою Карпат. Був на конференції у Вишівській Долині і на фестивалі в Репеді. Ночував з нами у Петровій. При від'їзді Ярослава Ткачук

запропонувала йому їхати з нами в Україну, бо горами є немало добрих музик, але він ще тут має справи.

Фестиваль відбувається в Репеді. Я вже тут був за попереднього приїзду. Місцевий краєзнавець Павло з Вишньої Рівної згодом мене переконував, що дослівний переклад слова Репедя з румунської – це швидкий, скорий. Але є загальноновживаний відповідник назві Репедя – Кривий.

Край цікавий тим, що люди тут живуть компактніше. Здається, вони мають менше інтересу до побудови кар'єри поза рідним домом. Бачу це в порівнянні з Україною. Тут і досі перед у громадській роботі належить священникам. Одним з таких діяльних людей є отець Петро Рагован, настоятель місцевої церкви. Його прізвище (як і немало інших прізвищ і родинних історій та переказів) прямо вказують, що багато людей – вихідці з території сучасної України. От і Рагован – не що інше як той, хто походить з Рахова (як коршівських людей в сусідніх селах звуть коршованами, косівських – косованами).

Священник Рагован розповідає про стан церкви. На утримання церкви половину дає громада, половину – держава. Церква в Румунії не відділена від держави. Священників тут висвячують тоді, як є місце на конкретній парафії.

Отець Петро і попадя Вероніка Раговани гостять нас кавою. Допомагає донька-красуня Нарциса, голосом якої ми милувалися не на одному її виступі. Все це на скору руку, бо надворі вже сходяться гурти учасників гуцульського фестивалю. Назавтра отець збирається у паломництво. Потягом їде до Букурешту, звідти приятель бере його і ще кількох священників у бус і всі їдуть до гори Афон у Грецію.

Двоповерхова плебанія, в якій нас частують, доволі простора (14 на 14 метрів). Збудована кілька років тому (2011–2012 роки). У домі священника чуємо вже традиційне: «Ви вчера прийшли?», замість очікуваного «приїхали».

Фестивальна хода починається вчасно, за графіком. Звідси, від церкви і плебанії, вона поволі рушає до стадіону. Мені дістається нести табличку, де по-румунськи написано «Коломия».

*

[11.08.2019]. Василь Попович опікується нами, розказує і показує. Картинна галерея у селі Кривому (Репедя) – дарунки українських художників, які створили свої роботи під час мистецьких пленерів, організованих Фондацією українських гуцулів в Румунії. Твори Золтана Мички, Андрія Чебикіна та інших знаних художників з України. Саме тут відбулося вже два фестивалі гуцулів Румунії.

Василь Попович здійснює колосальну організаційну роботу. Дбає про збереження автентики і національного колориту. Розуміє, що працювати треба передусім з молоддю. У видавництві «Гуцули» в Кривому (Репедя) видали ілюстровану книжку українською та румунською мовами «Історія, люди та кордони. Навчальний зошит» (2018 рік), в якій четверо авторів розповідають дітям про історію рідного краю і про переділ кордонів після Першої світової війни.

У робочому кабінеті згромадив багато матеріалів про історію та етнографію регіону, а вдома творить музей, через призму якого має намір показати і свою родинну історію.

*

[11.08.2019]. Артисти, глядачі, організатори. Торгівці їжею, напоями, сувенірами. Українці, румуни, німці. Розмови і фотографування. На сцені – танці і музика. На площі перед нею – тупцювання глядачів під життєрадісну музику. Не дивина, що в цій святковій метушні десь запропаستився мій телефон. Скоріш за все, він лишився в машині. Пошуки телефону доведеться відкласти: наш водій повіз львівських гуцулів до готелю.

Того дня, певно, найбільше заробили продавці капелюхів і напоїв. Надворі 33 градуси тепла. Я допивав другу пляшку води, але це не допомагало. Не рятував від спеки й зелений капелюх. Колись під ним я ховався від сонця, лежачи на березі моря в Болгарії і уявляв, як туди, у порт середньовічної Лярісси, припливали пірати... А тепер... Тепер би також до води. Відхотілося і музики, і танців, й інтелектуальних розмов. Може це через телефон, а може – просто перегрівся.

Іду до річки. Минаю міст, під яким вода рахує-перераховує шутер. Вмитися, роззутися, опустити ноги у воду – і втома мине. Але шлях, яким я пішов, ніяк не хоче вивести до води. Підходи

до річки загороджують грядки і подвір'я. За черговим скрутом гамір зі стадіону майже зникає.

Наздоганяє мене Йосип. Чоловік років за сорок. Питаю, як вийти до води. Ходіть, каже, проведу. Розказує про себе і село, і про людей. Нині всі, хто не на фестивалі, громадять сіно – добра погода. На роботу їздять за кордон. Та й тут, на лісопилці, мають сякий-такий заробіток. Ми саме минаємо пилораму з десятком ще не розпучених на дошки колод і купами трачки.

Йосип розказує, де кому хату накривав. Говорить цікаво і незвично. Є слова, зміст яких до мене доходить не одразу. У його мові – давня правдивість і особлива музичність. А ще – первісна доброта. Як він заговорив зи'чливо з дівчинкою років трьох-чотирьох! Дитина перед цим заходилася плачем, і враз перемінилася, заясніла. Питаю, може то внучка? Та ні, просто сусідська дитина.

Нарешті розумію, що Йосип веде мене не до річки (мовляв, навіщо з потоку пити), а до криниці. Дивлячись на мою спорожнілу пластикову пляшку, він вирішив, що я йду набрати питної води. Гукнув іншого чоловіка, а той сина послав, аби викрутив води. Хлопець чіпляв відро до ланца, а я роздивлявся довкола. Тут особлива форма вітання з побажаннями добра. Незнайомі чоловіки потискають щиро руку і бажають здоров'я.

Йосип, сповнений гордості, показує ставок. Не свій, сусідський. Газдів нема дома – громадять сіно, а ми собі дивимося на їхнє багатство. Пиструги' – каже Йосип. Бачу величеньку форель-пиструги! Так, то і румунською пиструги, і по-нашому – так само пиструги, – підтверджує Йосип. Ставок – сучасний бетонний басейн з протічною водою, що аж вирує. Це їй не дає застоятися сила гірського потічка.

Кличе Йосип соку попити або й чогось міцнішого, бо ми якраз минаємо крамничку зі столиками і чоловіками з пляшками. Але я вертаюся на стадіон. Ледь чутно, як завершує свій виступ популярна українсько-румунська співачка Анжеліка Флутур.

Телефон віднайшовся у моєму рюкзаку в багажнику автомобіля. Похолоднішало, чи, може, то у мене настрої змінився?

Набили оскомину всілякі штампи, які гуляють від одного видання до іншого, а люди їх повторюють і не задумуються. «А мова, як море». Та ні, наша мова – океан, який живиться від рік і річок. Ті ж у свою чергу – від потоків і потічків, струмків і джерел: діалектів, говорів, говірок. Живиться мовою сіл, кутків, вулиць. Індивідуальним мовленням окремих колоритних осіб. Наша мова – жива. Доти вона жива, доки нею розмовляють. Мертвіє мова тоді, як у ній з'являються «пластмасові» слова. За своєю суттю чужі їй. Так справжній океан занечищує сміття, знесене водою. Сміття, яке має неприродне походження, навіть океанові перебороти незмога.

Жива мова українців Південної Мараморощини, як вода, схована у глибокій криниці. Коли кажеш, що прийдеш до них, то вони обов'язково уточнюють: прийдете до нас? Так говорять ті, хто живе в Румунії попри кордон на рівні Івано-Франківщини. І так нас перепитували співачка Анжеліка Флутур і її мама з Сучавщини (межує з Чернівецькою областю України).

Мама Анжеліки бажала всім: абисте тривали. І так казали мені у Кривому. Про таку зичливу форму побажання добра писав на початку 1860-х років Софрон Витвицький у своїй книжці «Історичний нарис про гуцулів» (жив у Жаб'ю-Ільцях; надрукована по-польськи 1863 року у Львові).

У шкільні роки я вперше ночував у лісі. Увагу мою привернув світлячок. Він світив/мерехтів зеленою точкою між сухого гілля. Я схотів його роздивитися, покласти на долоню. Зняв з гілки разом зі жмутком сухого лісового моху. Мені не потрібен був мох, я хотів світлячка. Забирав мох, перепріле букове листя і добирався до зеленої точки. Та враз на долоні світлячок погас. Так і з мовою. Живе і світиться всіма барвами у своєму природному середовищі. А як її вирвеш з нього, поділиш на окремі слова, вкладеш у вокабулярій/словник, то зникне привабливість. Вона перестає випромінювати своє природне світло.

Мертвіє, як препаратований на столі біолога світлячок.

Кажу Йосипові, що я приїхав з України. «Прийшлисте до нас з України»? – перепитує він. Але і я його перепитую, бо інколи слова розпливаються, як у тумані. Може тому, що він говорить «на слух», а не по писаному. Тому кодифікація мови відіграє

важливу роль у наданні розмовному мовленню чіткості й однорідності всіх тих, хто нею говорить. Мова стає вираженою.

Прийшли з України. Давня форма засвідчує, що чоловік мало їздив, а все ходив (навіть конем). Бо й кінь іде: з верхівцем чи без нього. Разом ідуть гірськими дорогами і стежками. З полонин ніхто не їхав, а лиш вів коня, навантаженого/натурьханого бербеницями. Восени у них везли літнє сонце, перетворене вівцями і пастухами на великі ваговиті кочела – будзи.

*

[12.08.2019]. Гори мені нагадують зубрів. У них така ж незборима сила і такий же спокій. Та люди приходять у гори, аби жити і користати з них.

Первісне нищення гір описали в листах Сидір Воробкевич (1860-і роки) і Ольга Кобилянська – у новелі «Битва» (1895). Ліс протистоїть людині. Мова в тексті про нищення лісу на території буковинської Гуцульщини (тепер це та частина Буковини, що у складі Румунії, але там, на південному сході).

У горах з дерева будували хати і досі будують. Лісорозробка – ціла сфера людської діяльності. Рубання і транспортування дерева з гір по землі чи водою. Ну а відомі всім промисли обробітку деревини – бондарство, виготовлення гонту, різьбярство, – похідні від основного промислу.

Лісорубів і людей, які переробляють деревину, ми бачили й у Мараморощині.

Траплялося бачити, як з Великого Рункула трелювальні трактори гірською дорогою, прокладеною попри потічок, стягували довжелезні колоди. Так було здавна, лиш замість тракторів були коні, а ще – ризи, спеціальні жолоби, якими деревина з'їздила згори на долину.

Термінологія різна, але найчастіше німецького походження.

Тартаки – водяні і парові лісопилки. Ну а первісно – трачка.

Коли не було змоги транспортувати дерево на пилораму, клали трачку і трачі різали дерево на дошки. Про лісорозробки писали не лиш Ольга Кобилянська. На показі цього промислу побудував сюжет своєї повісті про Гуцульщину «Рубають ліс» (1914) письменник Антін Крушельницький. Іншу грань

деревообробки, лісосплав, описали Юрій Федькович, Марко Черемшина, Данило Харов'юк.

Про розробки лісу писав і письменник з Південної Мараморощини Гаврило Клемпуш.

Почитати монографії Юрія Гошка чи Володимира Клапчука про промисли, промисловість, торгівлю в Українських Карпатах і стає зрозуміло, що гори вирубували не лиш у двадцятому й двадцять першому, а й у попередні століття.

Пилорами, більші і менші, бачив у Репеді і Вишівській Долині.

Це невід'ємна риса людини модерної, яка приходить у світ і прагне все підпорядкувати своїм інтересам.

*

[16.10.2019]. Те, про що ми давно мріяли, врешті таки сталося. Маємо музейну експедицію у Південну Мараморощину. На території нинішньої Румунії здавен живуть українці-гуцули. До цього з поля зору наших науковців українсько-румунське етнічне пограниччя зазвичай випадало.

Наукова експедиція Національного музею тривала від 16 до 20 жовтня 2019 року. Завдання: обстежити прилеглі до українсько-румунського кордону українські села і зібрати матеріали про приналежність тих або інших населених пунктів до гуцульського ареалу, відшукати осередки народного мистецтва Гуцульщини. Нас цікавили побутування різних жанрів фольклору, народна архітектура і церковне будівництво, взаємовпливи в цьому регіоні Карпат української та румунської культур.

Готувалися завчасу. Опрацьовували опубліковані матеріали, вникали в те, як і чим представлений цікавий для нас регіон у колекції музею Мараморощини у Сиготі.

Побачили: з українського боку недостатньо вивченими є духовна і матеріальна культура цього етнічно українського регіону Румунії. У колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського (в силу певних суспільно-політичних обставин) узагалі не відображено народного мистецтва гуцулів румунської частини Мараморощини.

Рушаючи в дорогу, ми мали на меті хоча б частково заповнити ці прогалини.

Експедиція, організована Національним музеєм (керівник – генеральний директор Ярослава Ткачук), знайшла підтримку з боку Румунії. Вона вписалася у спільний проект «Етнокультурний симпозіум "Одна культура – різні держави"» (засновник – Іоніка Перу) та асоціації «Сінаптіка-Марамуреш» (філія в Репеді, керівник – Василь Попович). Румунські колеги здійснювали інформаційну підтримку нашої експедиції, організували проживання і побут.

Опікувався науковцями президент Фундації українських гуцулів у Румунії Василь Попович. Знавець регіону, організатор трьох гуцульських фестивалів у селі Кривому. Він активно використовує можливості для пізнання і розвитку рідного краю, які відкриває перебування країни в євроспільноті.

Склад нашої групи: Ярослава Ткачук – керівник експедиції, генеральний директор Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського. Науковці: Ірина Федів, Олександр Масляник, Микола Васильчук, Андрій Лінинський. Водій – Федір Гуменюк.

Оселилися в чудовому комплексі «Роксана» у Великому Рункулі, де власником Іван Лупшак (тут багато схожих імен і прізвищ).

Прецікава місцина в урочищі Великий Рункул стала нашою базою більш ніж на тиждень. Звідси ми обійшли і об'їхали низку українських сіл. Та й у самій Вишівській Долині вивчали життя, побут, матеріальну і духовну культуру.

Вишівська Долина входить до складу комуни Бістра (Бистрий). На північному заході від Вишівської Долини річка Вишівка впадає в Тису.

Чудова природа Великого Рункула. По один бік хребет і по інший бік такий самий хребет, порослий лісом. Тут рано заходить сонце. Якось так миттєво: є, а потім раз – і сховалося за смереками на гребені гірського хребта.

Вранці снідали у ресторанній залі. Обговорювали плани роботи на день. Коренюк оповідав про сучасних музик у Бистрому. Найкращі з них скрипалі, які вміють заграти й

української, і румунської. Та ще сопілкарі. Цимбалів нема, хоч колись були.

Ми працювали то разом, то окремими групами, аби встигнути більше досягнути.

Населені пункти повіту Марамуреш, що входять у комуни Бістра (Бистрий, Вишівська Долина, Вишівська Красна), Поляни (інша назва – Руська Поляна), Кривий (румунською – Репедя). Комуни – це як наші об'єднані територіальні громади. В селах майже всуціль українське населення.

Цікаві зустрічі і розмови. Десятки аудіо- і відеофайлів. Тисячі фотознімків. Море вражень!

*

[17-18.10.2019]. Комуна Бістра (з українськими написами на знаках при в'їзді, поряд з румунськими). Центром є село Бистрий (1316 осіб). Сюди ж належать Вишівська Долина (1646 осіб) і Вишівська Красна (1461 особа).

У Бистрому дев'яносто відсотків українців.

Бібліотека у Бистрому – спільна для всієї громади. Вона слугує одним із центрів культурного життя. З 10 тисяч томів близько тисячі книг – видання українською мовою. Строкатий з пізнавальної точки зору вибір книг. Здебільшого, це застарілі книги радянської доби, серед яких перекладні видання світової класики, а також твори Леніна і Сталіна (1950-і роки) українською мовою. Кілька десятків нових українознавчих видань, подарованих гостями з України. Мали про що поговорити з бібліотекарем Юліаном Могою.

Мене вразили своєю інформативністю видані державним коштом румуномовні тексти актових документів (грамоти на заснування і володіння населеними пунктами Мараморощини з XIV–XV століть), зокрема й тих, що стосуються Бисторого і довколишніх сіл.

Прімар громади Бистрий Василь Дучук оповідає про життя громади, економічний стан. Соціальні проекти (прокладання асфальтованих доріг), потребу облаштування транскордонного переходу з Україною, що дасть змогу покращити економічне становище громади: через села буде спрямовано потоки транспорту, вони стануть інвестиційно привабливішими. Після

Зміїного втрапилося все. Були документи на мости, однак справа не рушалася.

*

[18.10.2019]. У примарії ми зустрілися з Марією Глодян (у дівочтві – Дучук). Жінка, якій ішов вісімдесятий рік, оповідала про пережите, її оповідь записувала Ірина Федів. Тут сплелися воедино війни, родинна історія, минуле цього краю, а ще – її власна творчість.

Внучка Марії Глодян, Ленуца, вчителює у Бистрому (навчає української мови). Оповідає про реалії освіти: в українських родинх здебільшого замало уваги приділяють навчанню дітей рідної мови, тому ті втрачають зацікавлення триматися свого.

У цих краях люди живуть компактно від давнього часу. Знають, хто куди пішов і звідки прийшов.

Привів нас до себе додому письменник і громадський діяч Дмитро Коренюк. Його дім примостився прямо під стрімкою горою. Сидячи на веранді, обвішаній декоративними тарелями, кукурудзяними шулюками і всілякими старими дивовижками, як от лампа-ліхтарня, ми слухали його оповідки, а ще роздивлялися й фотографували експонати з власної збірки традиційного народного одягу. Серед іншого побачили рідкісну, вишиту технікою бісеру, чоловічу сорочку. Слухали про історію деревообробних промислів ХХ століття. Та й загалом оповідав Коренюк про місце, де стоїть його хата.

«Вузькоколіяка, якою возили ліс, проходила ось тут, попри саму хату. Наша вулиця – це колишня залізнична колія. Нею з пилорами возили дерево. Тут, де подвір'я, колись була гора. З неї брали пісок на підсіпання штрики – лишилося лиш пів гори.

Криниця неглибока. Воду збирають з багатьох джерел у басейн, а вже звідти вона тече водогоном по цілому селу. Зробили водопостачання років із сорок тому».

Про свій ґрунт у Великому Рункулі, де тепер стоїть «Роксана», Дмитро Коренюк каже, що там площі 1,3 гектара. Чому зветься Великий Рункул – може з давньої мови, від даків? Схожі назви є не лиш у них, а по всій Румунії.

Записую від Коренюка соковитий вислів: «Мені сі телефон розтеръхав». І ще дрібку цікавих фактів. «У печері на горі, в якій лежать приховані скарби (там де Великий Рункул), живуть

ведмеді. Вони мають барлогу і в дрімоті коротають сніжні зими».

Незвичні слова: «водаска» – полювання, «Дьорд» – Юрій (від Георгій), «планкач» – сокира, щоби тесати дерево.

Уже згодом Дмитро Коренюк мені написав: «На нашім боці є перевал з назвою Прелука татарів. Татари грабували долини Тиси, Ізи і Вишівки, забрали велику здобич маржини та людей у рабство. На тім перевалі горяни, очолені попом з Борші, напали на татарів, розгромили і звільнили людей».

До Коренюка прийшов сусід, Петро Марічик. Йому цікаво, хто загостив до Дмитра. Виявилося, що він знає багато пісень. Особливо мене вразила пісня-хроніка з драматичним сюжетом. Вона – відображення воєнних дій у горах у час Першої світової війни.

*

[18.10.2019]. Звичайне овече щастя: жмуток пожовклої трави під скупим листопадним сонцем на тлі розкішної природи Карпат.

Зранку Дмитро Коренюк квапиться. Має різати барана. Але пристає до гурту, щось оповідає. Та, врешті, йде.

Наступного дня ми в нього. Газда пригосає нас свіжиною. Кладе велику каструлю печені. Розливає цуйку і медовуху. Каже: спершу з барана споживають нутроці.

Від печені і місцевої цуйки бесіда поволі перейшла на віскі.

Дмитро Коренюк, сидячи на колоді, детально переповідає технологію. Готують солод. Курять на торфі. Витримують у дубових бочках.

Розказує зі знанням справи, з подробицями. Кваплюся записати рецепт, бо це буде відкриття: віскі у гуцулів Мараморощини, на пограниччі культур!

Знаходжу шпаринку між словами оповідача щоби уточнити: то він сам робить, чи сусіди? «Та ні, то не у нас, то в Шотландії. Це я вчора по Діскавері дивився».

*

[17.10.2019]. Вишівська Долина входить до складу комуни Бістра. Більш ніж 96 відсотків населення – українці. Є православна і католицька церкви.

Село розміщене біля самого кордону з Україною. Річка Вішеу впадає в Тису на північному заході від Вишівської Долини. По той бік Тиси знаходиться село Хмелів Рахівського району Закарпатської області. Розміщено тут важливий залізничний вузол округу Марамуреш, де замикаються маршрути з усієї Румунії: Бухарест, Тімішоара, Клуж-Напока або Мангалія.

Звісно ж, що в Південній Мараморощині, як і в нас, не кожен мешканець знається на фольклорі і давніх традиціях. Серед носіїв фольклору – Йосиф і Анна Годинчуки з урочища Великий Рункул, що у Вишівській Долині. Кілька годин вони нам співали, грали, розповідали. Науковці обстежили житло, сільськогосподарські споруди, гуральню, занотувували зразки фольклору.

Ці люди зберегли у своєму репертуарі прадавні жанри зимово-весняного циклу календарно-обрядового фольклору – колядки-жеканки, гаївки, великодні ігри, які зазвичай виконують біля церкви. Особливої уваги заслуговують коломийки. Фольклор є цікавим для вивчення мовного середовища цього села.

Робота затяглася. Нас цікавило все: житло і господарські споруди, гуральня. Інформація про економічне та культурно-освітнє становище родини.

Годинчуки приграють до співу на скрипці (Йосиф) та на бубні (Анна). На окрему увагу заслуговують коломийки. Фольклорну традицію підтримують і самі виконавці – Йосиф та Анна Годинчуки. Анна Годинчук творить коломийки. Йосиф Годинчук – автор п'яти новітніх колядок для гуртів бетлегемів.

Йосиф складає колядки, щоби мати оригінальний спів на кожен рік – колядувати ходять кілька гуртів і тут важливим є свіжий репертуар. Показує Йосип книжку, де надруковано і його тексти. Місцевий священник зібрав колядки, впорядкував і видав їх книжкою.

Євангельські сюжети розігрують бетлеге'ми. Слово походить від назви міста Вифлієм, з яким пов'язано євангельську історію.

Ну а перед цим ми оглянули господарку Годинчуків. Тут я уперше побачив гуральню.

*

[17.10.2019]. Йосиф Годинчук працював на залізниці, а як вийшов на пенсію, оселилися далеко за селом. На цьому ґрунті колись жив Іван Годинчук. Мають дітей та онуків. Живуть на природі, розводять худобу. Нам впали в око кози якоїсь дорогої породи.

Поза їхню хату тече річка, а вздовж неї (інколи її руслом) іде дорога. Трелювальний трактор саме волочив по землі кілька свіжозрубаних колод.

Показував Йосиф нам свою хату з цікавими кахляними печами для обігріву приміщень і для приготування їжі. Ну і гуральню.

Шість років не мали підведеної електрики. Світло газдам добувала вода, пущена трубами згори. Світло з'явилося тоді, як Іван Лупшак у «Роксану» тягнув окрему електролінію.

Йосиф показує, як спрямовує воду на велике колесо. Веде до печі, в якій замуровано два мідні казани – більший і менший. Це перегонні куби для первісного і вторинного процесу дистиляції. Тепер замість генератора, коли є потреба, вода крутить веретено у гуральні, аби не пригоріла брага. Казани виклепали ковалі-цигани.

У казан заливають 200 літрів браги й отримують 40 літрів цуйки. Тоді переганяють удруге і виходить 16–20 літрів міцнішого спиртного.

У бочку закладають подрібнеті грушки, сливки, бороскви (абрикоси), виноград, яблука. Все це само скисає.

Напис на стіні: «Рушив я казан. 7.05.2015. Петро Панччик». Слово з тих часів, коли ще існувало посполите рушення і поняття «рушити» було відповідником до «воздвигнути». Себто, Петро Панччик зробив велику справу: збудував гуральню. Петро Панччик – Годинчукам сват.

Гуральня – справа прибуткова. Торік на перегонку чекало в черзі 100 бочок. Звісно, все це не своє, а для людей.

«Горілка з дріжджами шкідлива: від неї болить голова, а від цуйки – ні», – пояснює нам Йосиф.

Припрошує скуштувати цуйки: «Випийте піщічко» (піщічко – трішки).

Йосиф має 1 гектар землі і 2,8 гектара лісу.

Про кіз каже: «Цап молодий, не водить кіз, а стара коза – водить. Почепив їм колоколи і дзвінки».

«Гей, не малюйте» – каже Анна Годинчук, маючи на увазі: не фотографуйте, бо вона ще не перевдяглася для зйомки.

Тут лиш ходи і записуй: «Дмитро зарізав барана – ідемо на бебехи». Про нездалого до чогось кажуть: «Він невалаушний» (ніякий).

А потім ми записуємо як Йосиф і Анна грають і співають на всі гори.

Найменше онуча, доки зайняті дідो і баба, вибралося на коліна Ярославі Ткачук, притулилося до неї і заснуло.

Нарешті Йосиф каже про себе і дружину: «Гусе'льники йдуть їсти». Так по-давньому він називає музик.

*

[19.10.2019]. Коні і корови. Собаки і коти.

Дорогою до Красної Вишівської здибали ослика. Непомітний з дороги, він пас разом з коровами. Аж вийшов з-за кущів і видав себе.

Це справді незвично: побачити осла серед типового карпатського пейзажу, де знаковими символами є обороти і копички сіна. На тлі зелено-бурштинових гір середини жовтня. Андрій Лінинський так захопився зйомками корів на гірському тлі, що не звернув на цю тварину жодної уваги. Коли ми йому сказали, то почули у відповідь: «Осел? А я його фотографував як теля».

*

[17.10.2019]. Нас тішили увагою громадська діячка Ярослава Колотило, письменник Дмитро Коренюк, власник готелю «Роксана» Іван Лупшак.

Іван Лупшак, коли дякуємо за сніданок чи полуденок, відповідає: «На користь!». Про скоробогатків він каже: «Хто добувсі через ніч, то думаї про себе багато». Добувся через ніч – метафора швидкого збагачення.

Слова: «піктори» – художники, «ирщіні» – христини, «топанки» – будь-яке низьке взуття, «чі'жми» – чоботи.

Ну а це шкала градації цуйки за якістю від Івана Лупшака: «Найкраща цуйка – грушка. Потому сливка, а далі вже яблуко».

Після снідання в «Роксані» виходимо надвір. Між гірськими хребтами річка, а вздовж неї – асфальтована дорога, паралельно якій прокладено залізницю на Букурешт. Розповідає нам Дмитро Коренюк про свій родовід. Одна з гілок його пов'язана з територією, на якій стоїть комплекс «Роксана». Він веде мову про німецьких колоністів – ціпсерів. «Тут жили ціпсери. Сім'я, що називалася Донат. Переселилися, бо тут була робота. Вони не мали землі – лиш руки. З того боку ріки поклали хатину. Тут добували камінь і возили в Трибушани (сучасна назва – Ділове), де робили крихту, змішували її з каоліном і виливали посуд. Вони були католиками, але не мали церкви. Поклали ось цей хрест і приходили сюди молитися. Серед них був мій прадід.

А мій дід-українець, Года'нчук Іван Іванів, був родом з Рахова. Його дали сюди з Бичківського лісництва робити лісником. Він тут нічого не мав, лиш роботу. Одружився зі старшою на двадцять років жінкою й успадкував по ній цю землю. Вдруге одружився з дівчиною з німців-колоністів. Хрест оцей поставили мої прадід і дідо спільно. Було це десь у 1830-40-х роках».

Ми записали розповідь, а ще помолилися і сфотографувалися коло хреста. Цей ґрунт відкупив у Дмитра Коренюка нинішній власник готельного комплексу. Ну а пан Дмитро заходить інколи сюди поговорити про життя-буття, пожартувати. Та ще, для підтримання традиції, перехилити келішок цуйки.

*

[18.10.2019]. Матеріалом для пізнання цього регіону стало спілкування із сім'єю Романюків – Гьоргієм (Юрієм) та Марією Романюками з Вишівської Долини. Ми з'ясували цілу низку моментів, пов'язаних із суспільно-політичним становищем у регіоні (в минулому і тепер), рівнем освіченості мешканців краю, їхніми інтересами і прагненнями.

Марія Романюк займалася ткацтвом. Було цікаво послухати її розповідь про життя і творчість, особливості цього ремесла в селі. Вона подарувала зразки своїх робіт Національному музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського. Гостила нас, зокрема й мелайним хлібом, домашнім виноградом. Оповідали з чоловіком епізоди з боїв у

1944 році: де проходило військо, хто у кого стріляв, де і як місцеві люди ховалися від війни.

Марія Романюк: «На румунів ми кажемо волохи. Самі ми – руські. Танець руський такий, як гуцулка».

*

[18.10.2019]. У Вишівській Долині ми наговорилися з родиною господаря Миколи Марічика, який активно провадить своє господарство в умовах високогір'я (обробка землі, переробка лісу тощо). Заможний чоловік. Купив 10 гектарів лісу, а ще має 5 гектарів від мами і 2 гектари від неня. Разом 17 гектарів. Ну і 5 гектарів землі. У дворі у нього працює пилорама. Якраз трактор везе для розпилювання дерева, а поряд складено вже готові дошки і лаги.

Етнографічна збірка предметів народного мистецтва і побуту. Потім Микола Марічик веде нас до сучасної хати, багато оздобленої у гуцульському стилі. Донька, яка працює в Італії, поклала собі її як дачу, для відпочинку. Лиш приїздити не має часу.

Творча сім'я. Його мама Марія Марічик і дружина Моніка показували свої вироби.

Мали жінки того дня вдячних слухачів і водночас фахівців, які професійною мовою говорили про секрети їхньої творчості.

*

[18.10.2019]. За сприяння Ярослави Колотило (колишній радник Міністерства культури Румунії) учасники експедиції потрапили в музей українського письменника Гаврила Клемпуша (1910–1990). Меморіальний будинок дає уявлення про архітектуру, матеріали, оздоблення житла першої третини ХХ століття.

Спілкування з сином письменника Богданом Клемпушем і його дружиною.

Дружина Богдана Клемпуша, Василина, ткала, робила ліжники, верети, скатерті, килимки, якими оздоблено їх помешкання-музей. Усе це разом дало розуміння духовних інтересів мешканців румунської частини Мараморощини.

На підлозі в хаті старий килим роботи Марії Клемпуш зі свастям посередині.

Про Гаврила Клемпуша вперше я почув 2019 року у Вишівській Долині. Марія Папарига пообіцяла пошукати твори свого земляка. Вже наступного дня, у Репеді, просто на сцені, між виступами учасників фестивального дійства, яке вона вела, подарувала мені книжку Клемпуша з власної бібліотеки. Це збірка «Верховинська сопілка» (Бухарест, 2009), яку впорядкував і до якої написав передмову Михайло Михайлюк.

Давно спостеріг, що українці за межами України бачаться якимись свіжими і правдивими в своєму українстві. Може тому, що вони мали інші умови, аніж ми, в Україні суцї. Жорсткіші виклики, вузчі можливості національного і культурного розвитку, менший доступ до освіти.

Те, що в Україні навіть у радянську добу було загальнозрозумілим і загальнодоступним, у них виглядало по-іншому. Тому той, хто насправді десь зумів про себе заявити як українець, уже заслуговує на увагу. Бо це люди, які трималися свого і були щирими у власних шуканнях, а не пристосованцями до умов, аби отримати від суспільства якісь дивіденди.

Читаю книжку. Найцікавішим виявився текст «Мій короткий життєпис», написаний Клемпушем 1959 року у Вишівській Долині. Він увиразнює образ автора, який поступово вимальовується крізь призму його художніх творів. Ну а картину доповнюють спогади про письменника його сучасників.

Дорога до Тиси, потім їзда берегом ріки. Неочікувана зустріч з Марією Папаригою, яку побачили у центрі села на зупинці автобуса.

Ми дивилися на інший бік Тиси – там за кількадесять метрів Україна.

До будинку Клемпуша допроводити нас зголосилася Ярослава Колотило (вона тут своя – Клемпуш був її нанашком). Сиділа коло водія нашого мікроавтобуса і розповідала якісь історії зі священничого побуту.

Врешті вуличками під'їхали до місця, звідки виднівся дім Клемпушів. Підходили до нього майже напотемки. Невістка письменника поралася на подвір'ї – щось робила з отавою. Коло меморіальної таблиці на дерев'яному фасаді ми стали до знимки уже затемна. Але фотоапарати зі спалахом зробили своє діло: маємо не надто добрі, та все ж терпимі знімки.

*

[12.08.2022]. Про поезію Гаврила Клемпуша упорядник книжки Михайло Михайлюк справедливо написав: «Минали роки, наша література пішла стрімко вгору, і про Гаврила Клемпуша, як поета, мало хто згадував, він залишався таким собі народним самородком, якому у поважний вік уже не під силу «наздогнати» молодших побратимів по перу».

Гаврило Клемпуш бачиться мені людиною з іскрою таланту, яка через свою творчість протистояла руйнівному впливу дегуманізаційних обставин своєї доби. Він увійшов у літературу як народний поет. У тих умовах спромігся на публікацію творів у періодиці соціалістичної Румунії. Видав книжку віршів «Моїй рідній батьківщині співанки співаю» (Бухарест, 1963). По суті, він вів велику творчу працю, яка відобразилася у численних рукописних зошитах. Усе це не розквітло на повну силу. Як часто трапляється, потреба про хліб насущний, а ще обставини суспільно-політичного життя, не сприяли проростанню творчості вгору. Вона ширилася в тій площині, на тому рівні, який засвоїв і освоїв автор раніше. Тому й «співанки співаю» у назві книжки – цілком виправдане, бо відображає розуміння автором себе і свого місця в літературі.

Його вірші, написані в коломийковій манері, відтворюють те, що оточувало автора і творило його світ. Показом є вірш «Пісня лісоруба», де постає образ лісоруба Василя Луцака, який першим виходить у ліс, дає завдання іншим робітникам, організовує процес лісорозробки. Він оспівував рідний край. У цих творах пробивається крізь вірші особистий струмінь: «Моя рідна мати – / Вишавська Долина, / А мій рідний батько – / Гори й полонини» (у Василя Гренджі-Донського ще 1923 року був подібний мотив: «Моя мати – вузька долина, / Моя рідня – Карпати»).

Загалом ціла низка віршів Гаврила Клемпуша мають гірський контекст, що цілком вмотивовано, бо це світ, у якому виріс і жив автор.

Гірське життя переважає, але у вірші «Весна на Верховині» з'являється мотив сіви і жнив, а не лише лісорозробок. У нього присутні спостереження за природою, подані через персоніфікацію пір року. У вірші «Осінь передає зимі владу»

показано, що осінь дає зимі настанови, як та має чинити, аби люди більше її поважали.

У текстах віршів знайдемо термін «верховина», мікротопоніми: Волосянка, Прилій; Верховинські гори, гірський хребет Менчел, гідронім Тиса.

Але трапляються заклично-ідеологічні твори, ніби заримована передова стаття з комуністичної газети. Автор щирий і свіжий там, де немає ідеології.

Мала проза Гаврила Клемпуша вибудована на народній основі, має морально-етичне підґрунтя. Для прикладу, в оповіданні «Мігалкова ладчина» видно талановиту роботу письменника, який уміє цікаво вив'язати оповідь, надати їй регіонального колориту, історичних деталей середини ХІХ століття; наповнити оповідь елементами народного побуту, промислів (лісосплав Тисою); ненав'язливо вказати на хронотоп твору: «по Кошутівій війні».

Чим цікавий Гаврило Клемпуш землякам? Тим, що він свій і писав про своїх, його ім'я бачили на сторінках газет, про нього розказували у школі. Вірші Клемпуша читали у шкільній читанці, ну і хата стоїть досі, відкрита для всіх, хто хоче сюди прийти.

*

[19.10.2019]. Ще одне село, що входить до комуни Бістра, – Вишівська Красна. Більш ніж 85 відсотків населення – українці.

Щотижневий суботній ярмарок. Серед численних товарів господарського призначення в око впадають тканини, які використовують для пошиття сучасного народного одягу (квітчасті спідниці).

Тут ми не побачили готового українського національного одягу. Але є у достатній кількості румунські круглі і сплюснуті хутряні шапки, шерстяні камізельки (горсики). Кустарні вироби ковалів-циганів – головним чином різноманітні моделі сокир: для рубання, обтісування, розколювання (колуни), а також залізні клини. Сучасного вигляду вони набувають завдяки обробці на електроточилах.

Після торгу у Вишівській Красній поринаємо в романтичний чар старого водяного млина. Власне, це недіючий, поруйнований млин. Обертіві колеса зігнили. Усе покрито

мохом і павутиною, позаростало лопухами і папороттю. Однак, діє валило, яке місцеві мешканці використовують для розпушення нових килимів і доріжок, а також для прання старих.

У комплекс млина і валила вписано новітнє підприємство – рибник, де в трьох ставках вирощують річкову форель. Місцеві мешканці скептично ставляться до перспектив відновлення млина, оскільки килимарський промисел тут занепав, а млин, валило і рибник тепер у власності румунів із сусіднього села Петрова.

Чоловік із хлопчиком, який на березі ріки чистив рибу, на моє прохання написав мені в блокноті назву річки: Fromusoaua.

*

[19.10.2019]. У Вишівській Красній оглянули цвинтар і церкву. Зафіксували на фото написи з надмогильних хрестів – це матеріал для встановлення рівня румунізації українського населення в минулому. Прізвища: Бойчук, Нямчук, Семенюк, Арділан, Дучук, Лаврюк, Гредчук, Бабчук, Проданюк, Москалюк, Біланюк, Мочерняк.

У приміщенні цегляної церкви, збудованої «зо два десятки років тому» (місцевий священник) – традиційні для цього регіону оздоба і матеріали. Однак, церкву розмальовував львівський художник Кость Маркович з батьком Петром. Настінні розписи, на яких зображено сюжети з української церковної історії. Зокрема, на привіттарній стіні ліворуч – образ княгині Ольги.

Розмова зі священником Василем Арделяном про українське життя в селі, типові українські прізвища, заняття населення. Ну а між тим дівчинка кличе кіточку Біанку: «Пойдь сюди!».

Серед іншого, дізнаюся цікавий факт, який пояснює подібну ситуацію і на запрутській Коломийщині. У Вишівській Красній колядують 6 січня зранку. У сусідньому селі – 6 січня увечері, після святої вечері. Все це тому, що колись був один священник на кілька сіл. Щоби люди не нудилися і були чимось зайняті, доки одні молилися, ішли колядували.

Про Вишівську Красну оповідають Іван Бойчук (прізвисько – Іван Дяків) та його дружина Маріка Бойчук (Дем'ян). Їм по вісімдесят років. Говорять про історію села, будівельні традиції,

розвиток і побутування народних ремесел. Показують ліжники, килими, доріжки, верети, скатерки, які господиня дому виткала у молоді роки.

Іван Бойчук багато знає про будівельні традиції. Особливих обмежень на спорудження житла нема. Вважається, що недобре будуватися на місці цвинтарів. Нагадує цікавий обряд жертвопринесення перед початком побудови житла. Він тоді їздив на роботу на південь Румунії. Місцеві роми перед побудовою дому різали півня і його кров'ю кропили місце під будівництво.

Питаю, що далі робили з півнем?

«Як що? Патрали і клали у каструлю варити».

*

[19.10.2019]. Село Поляни (По'ліни) знане ще й як Руська Поляна. Звідси 11 кілометрів до кордону з Україною. Міститься село на річці Рускова, засноване 1353 року. Перепис населення 2002 року засвідчив, що на території села жили 10 033 особи, з них 9 711 українців, 253 румуни, 60 угорців, а ще по кілька німців, вірмен, ромів, росіян та євреїв.

Попередніх приїздів і під час експедиції ми не минули українську дерев'яну православну церкву Преображення Господнього, перлину дерев'яної архітектури, збудовану 1798 року. Вона – пам'ятка, тому тут правлять службу раз на рік, у храмове свято. Поряд стоїть нова цегляна церква – Зішестя Святого Духа або П'ятидесятниці (Biserica ucraiană cu hramul «Pogorârea Duhului Sfânt»), збудована у 1980-х роках. У неділю і на свята до неї, як розповідає священник Андріан Вішован, сходиться понад тисячу парафіян. Впадають в око цікаві розписи і різьблені дерев'яні іконостас та елементи оздобу храму, виконані талановитим українським митцем з села Красне Георгієм Красиком. До роботи доклався й румунський майстер із Сучави. Все це коштує п'ять тисяч євро, але дерево дали своє.

Кілька років тому подібне різьблення з'явилося й у наших храмах, зокрема у Яремче.

Священник Андріан Вішован каже, що нова церква збудована років зо тридцять тому. Уточнюємо етнографічні деталі: рушники на панікадилі у піст знімають і знову ставлять у суботу ввечері – перед Великоднем.

Свічки в церкві коло іконостасу не палять – заборонено.

Церковником працює Юрій Миколайчук.

Є в селі Поляни й греко-католики. Вони нещодавно поставили поряд ще одну церкву, якою опікується сотня родин.

Життя українців у селі (а Поляни – найбільше українське село в Мармарошині та й певно в Румунії загалом) сконцентровано довкола церков і освітніх закладів (чотири восьмирічні школи і ліцей).

У приміщенні «Гуцульського культурного центру» (колишній будинок культури, зведений півсотні років тому в старій Румунії і оновлений на кошт гранту Євросоюзу) зібрано колекцію документів і зразки матеріальної культури. Коломийські музейники підказали, як краще зробити експозицію; взяли участь в атрибуції експонатів, допомогли господарям правильно відчитати символіку деяких полонинських обрядів.

Просторий зал (на півтисячі місць) зазвичай пустує, бо, як каже директор центру Михайло Миколайчук, для влаштування концертів потрібні кошти, а їх нема.

Скопіювали старі фотознімки, де мешканці села першої половини ХХ століття зафіксовані в національному одязі. Це допоможе зробити висновки про стан народного мистецтва і народних промислів у минулому.

Як і в Бистромому, тут україномовні книги 1950-80-х років, видані в радянській Україні, а також нечисленні сучасні українознавчі видання.

Михайло Миколайчук подає цікаві факти про село: «У 1931 році до нас із Жаб'я прийшов священник Здульський. Молився з людьми в оборозі». Або: «Після одруження молодиці носили дев'ять місяців чеpecь на голові, аби легіні, які з нею говорили, тепер сі не чіпали до неї».

*

[19.10.2019]. У Поліни найлегше добратися від села Зелене Верховинського району на Івано-Франківщині – гірською дорогою Копилаським перевалом. Тут свого часу навіть планували зробити перехід через кордон. Ще не зробили.

Директор гуцульського центру у Полінах Михайло Миколайчук показує старі кептарі, видобуває давні фотографії і

розкаже про історію. Мовляв, і ми не сиділи марно – записали багато всіякої старовини, лиш не все розуміємо.

От, каже він, коли вперше виходять на полонину після зими і розкладають ватру, то у вогонь кладуть підкову, а на неї рибу. Не мож' нікого зі старих допитатися, при чому ота риба.

Усім одразу на гадку приходить звичне: риба – давній християнський символ.

Та мені здається, що рибу у ватру у Карпатах клали ще з часів дохристиянських. Зберегли неторкнутим спосіб розпалювати «живу ватру», то чому б мали міняти все інше?

Старі шевці, коли шили чоботи, на підошви накладали шар риб'ячої шкіри. Вважалося, що таке взуття не буде промокати. Передусім же це була своєрідна магічна дія з відштовхування від чобіт води. В її основі лежить ідея надання чоботам властивостей, подібних до риби. Риба живе у воді і не боїться змокнути.

Покладена у ватру риба так само передає їй свої властивості: невразливість до води. Розпалену ватру на рибі не зможе загасити жодна злива. Тепер вогонь, як та риба, вже не боїться води і пастухи на полонині зможуть щасливо літувати.

«Жива» полонинська ватра, яку розпалюють від вогню, здобутого тертям дерева об дерево, має не згаснути від весни до осені.

*

[19.10.2019]. Досі селами стоять скромні пам'ятники з прізвищами полеглих односельців у Другу світову війну, покладені у другій половині ХХ століття. У написах на пам'ятнику у Полянах уловлюється прорадянська риторика. У іншому селі стоять гармати-пам'ятники. Їх тут ніхто не чіпає, бо це історія. Написи свідчать, що пам'ятники недавно поновлено.

Радянщини як такої у світогляді місцевих українців я не помічав, бо ці люди з іншого світу.

Одна з граней цивілізації – війна. Війни змушують колесо прогресу крутитися швидше. Прагнення обійти суперників спонукає до розвитку інженерно-технічної думки. Особливий прорив було зроблено в ході підготовки до Першої світової війни. Велетенські гармати, аероплани, повітряні кулі, залізні кораблі і навіть підводні човни.

Ознаки «цивілізації» у Карпатах з'явилися у Першу світову війну. Шанці і бліндажі, бетоновані оборонні споруди. Їхні залишки мені траплялися ще у 1970-80-х роках та й досі остаточно не зникли. Друга світова доповнила процес «цивілізації» Карпат. Тисячі тонн заліза, міді, свинцю порозліталися через дула крісів і кулеметів, гаубиць, мінометів. Та й просто були поховані разом з тим людом, який поліг у боях. Щось забрала земля, а щось проступає і тепер: то там, то тут знаходиш гвинтівочні гільзи чи розряджені мінометні міни. Буває, що циркулярна пила натрапляє у смерековій колоді на вершок кулі чи уламок гарматного стрільна.

Десятиліттями не перетлівають бляшанки від консервів, покинуті в лісі, чи якісь залишки військового майна.

Та найчастіше знаходиться не чорне залізо, а жовті метали: латунь і бронза. Люди навчилися користати з усього того: виливати церковні дзвони (бо, власне, дзвони у них забирали, аби з їхнього металу зробити зброю), а ще робити запальнички і каганці, декоративні вази і попільнички. Їх ми бачили у збірках старовини по той і по цей бік кордону: у Василя Поповича і Миколи Марічика з Південної Мараморощини, Едуарда Зелінського з Ясіні на Закарпатті.

Років з п'ятнадцять тому подивувала одна знайома, яка зі США спеціально привезла мені книжку Уласа Самчука «Гори говорять» (Вінніпег, 1944), видану в Канаді. Каже: «Лежала там, нікому непотрібна, а я подумала: буде для вас цікава. І поклала у сумку».

Роман написано у Ясіні і Празі впродовж 1932-33 років. Улас Самчук дав художнє осмислення Гуцульської Республіки, яка існувала з листопада 1918 по червень 1919 року на Закарпатті (центр – Ясіня).

Чому я згадав це видання у контексті жовтого «воєнного металу»? У грудні 2018-го дорогою до Сиготу на конференцію заїздимо у Ясіню, колишню столицю Гуцульської республіки. Едуард Зелінський, селищний голова, показує зроблену з покрівельної бляхи трубу, схожу до піонерського горна. Роблять такі трембіти для фестивалю колядок. Запрошує нас у гості, а на шию вішає медаль фестивалю, який ще не відбувся. Та мене цікавить музичний інструмент. Припускаю, що це вплив інших

гірських народів Європи, але він стоїть на своєму: традиційний інструмент. Згодом я пересвідчився, що такі закручені трембіти трапляються на фото першої половини ХХ століття. І всі вони стосуються Закарпаття і Південної Мараморощини, хоч можна здибати їх і на галицькому боці (Космач). Інструменти зроблені з металу, з'єднаного за допомогою спаювання. Дерев'яні прямі трембіти – типові передусім для галицької Гуцульщини. Прямі – значно давніші, бо їх виготовлено без здобутків прогресу. Металева трембіта – дитя «латунного» часу кінця ХІХ і початку ХХ століття.

Дорогою на Закарпаття неодмінно зупиняюся поїсти бограчу біля географічного центру Європи, у закладі харчування, поєднаному з музеєм. Тут я побачив новий експонат, підвішений до стелі: кручену трембіту, виклепану з бляхи і з'єднану пайкою.

Сиджу за столом і чекаю на замовлення. «Мова у Вишівській Долині дуже подібна з Раховом і Діловим», – казала нам Марія Романюк, сестра Йосипа Годинчука. Нагадалося, бо почув розмову молоді за сусіднім столом. Група чоловіків і жінка, не особливо церемонячись, гучно чаркуються. Вони тут свої, місцеві, бо з офіціанткою запанібрата (запанісестру?). Та головне не це. Мені цікаве живе мовлення, спонтанне, не притлумлене певними вимогами. Воно таке ж саме, як я нещодавно чув по той бік кордону – в Мараморощині в Румунії. Не дивина, бо у Вишівську Долину звідси рукою подати. Її видно на іншому березі Тиси.

Кордони молодші за мову.

*

[19.10.2019]. Комуна Кривий (Репедя). Сюди входить єдине село Кривий. За переписом 2002 року мешкає тут 4 761 особа, з яких понад 97 відсотків – українці.

У селі ми не вперше. Цього разу опрацювали документально-джерельну базу з краєзнавчої колекції при місцевому будинку культури, де міститься офіс президента Фондації українських гуцулів Румунії Василя Поповича.

Багато матеріалів: документи, фотознімки, книжки. Ну і великий камінь з Копілаша, який, судячи з напису, там у Першу світову війну встановили австрійські вояки. Він лежить при

вході до приміщення і його ніхто не збирається піднімати на другий поверх в офіс Василя Поповича, бо навіть для того, аби зробити фотознімок напису, камінь довелося перевертати трьом чоловікам.

Ми мали про що поговорити з Василем Поповичем у нього вдома, неподалік річки Томнатик (Кірви). Сусідній ліс так само називається Томнатик.

Господар готував до відкриття експозицію гуцульського музею. Музей фінансує Міністерство культури – AFCN (Administration Fondului cultural national). Ішлося про ідентифікацію низки предметів побуту, специфічних інструментів, якими колись користувалися при обробітку дерева. Цей музей у листопаді 2019-го прийняв перших відвідувачів.

Коли нас гостили газди, ми спробували традиційні народні страви і записали їхні рецепти: кулеша на барабулі (ріпі) і мацінка. У Мараморощині газдині зберегли і донині готують традиційні українські наїдки. Про місцеві наїдки ми розпитували газдиню з Кривого (Мараморощина, Румунія) Анастасію Діцак. Це вона пригостила нас кулешою на барабулі і мацінкою.

*

[20.10.2019]. Останню ніч перед поверненням додому ночували в Репеді, у знаному вже нам готелі. Звечора позбирали й об'єднали свої леї і в сусідній крамниці закупили всячини на завтра.

Вранці перед від'їздом у себе в номері на сніданок нас збрала керівник експедиції Ярослава Ткачук.

Тут, за кавою і канапками, помідорами і перцями, підбили перші підсумки.

У ході наукової експедиції в Мараморощину зібрали багатий фактичний матеріал, який проливає світло на цілу низку нез'ясованих донині питань про особливості життя і побуту, етнічну та субетнічну приналежність мешканців цих межових населених пунктів Південної Мараморощини.

Важливим здобутком експедиції є те, що вдалося відшукати зразки матеріальної народної культури. Колекція тканин Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та

Покуття імені Йосафата Кобринського поповнилася ліжниками і веретами з Південної Мараморощини. Таким чином, уперше за майже сотню років від створення Музею з'явилася можливість представити цей регіон в експозиції.

*

[19.06.2021]. Після повернення до Коломиї ми засіли за розшифрування відео- та аудіоматеріалів експедиції, зіставлення їх з дослідженнями українських та румунських етнологів; за наукові статті, опрацювання зібраного матеріалу, реставрацію привезених з експедиції експонатів.

За якийсь час у Національному музеї відкрили виставку «Марамороські звіти. Гуцули Південної Мараморощини крізь призму досліджень Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського».

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	4
ДОДАТКИ	20
• ДОДАТОК 1. Про фольклорну практику	21
• ДОДАТОК 2. З досвіду роботи кафедри філології у попередні роки: Захист практики (2019-2020 н.р.) Захист практики (2020-2021 н.р.)	
• ДОДАТОК 3. Микола Васильчук. У ПІВДЕННІЙ МАРА- МОРОЩИНІ (З власного досвіду міжнародної фольклорно- експедиційної роботи в Карпатах)	26